

SÜMER MİTOLOJİSİ VE YAYILIM ALANI*

SUMERIAN MYTHOLOGY AND ITS SPREAD

Burcu AKGÜL**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 30/05/2025 Düzeltme/Revised: 30/06/2025 Kabul/Accepted: 30/06/2025

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf/ Citeas: Atıf / Cite as: Akgül, B. (2025). Sümer Mitolojisi ve Yayılım Alanı. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 69-98. <https://doi.org/10.52735/bellek.1707608>

ÖZET

Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı verimli topraklar, Sümerlilere göre ise Sümer Ülkesi olan Mezopotamya'ya MÖ 4000'li yıllarda geldikleri düşünülen Sümerler yüksek bir kültür seviyesine ulaşmış bir uygarlıktır.

Sümerler Sümer Kent Devletlerini kurmuşlardır. Sümerler, gelişmiş kent yapıları, ileri tarım teknikleri, yazı sistemleri ve hukuk anlayışı ile tarih boyunca kendinden sonra gelen devletleri etkilemişlerdir. Kurdukları her şehre koruyucu bir Tanrı vermişlerdir. Sistematikleştirdikleri bir din anlayışı olan Sümerliler Tanrıları, Tanrıçaları ve olağanüstü figürleri ile inancın ifadesi diyebileceğimiz mitler geliştirmiştir. Mitolojinin birçok tanımı vardır. Bazı görüşler mitlerin insanın dini görüşü olduğunu söylese de bazıları ise bunun tam tersi olduğunu düşünmektedir. Mitler tarihsel bir olayı yansıtabilir onu öyküleştirerek anlatabilir. Gerçek ve gerçek olmayan arasındaki sınırın çizilemediği o zamanlarda mitoloji ortaya çıkmıştır. Yani insanın var olduğu her yerde mitoslar da vardır.

Mitoloji sayesinde yüzyıllar boyu insanlar neler düşünmüş, hangi aşmalardan geçmiş bir film gibi önümüze sermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mezopotamya, Mitoloji, Sümerler, Tanrı, Babil

EXTENDED SUMMARY

The Sumerians, who are thought to have arrived in Mesopotamia, the fertile lands irrigated by the Euphrates and Tigris rivers, which was the land of Sumer according to the Sumerians, in 4000 BC, were a civilization that had reached a high level of culture.

The Sumerians, who had a systematic understanding of religion, developed myths that we can call the expression of faith with Gods, Goddesses and extraordinary figures. Many definitions have been made for mythology. While some views say that myths are the religious views of people, others think the opposite. Myths can reflect a historical event and tell it by turning it into a story. Mythology emerged in periods when the boundary between reality and unreality could not be drawn. In other words, myths exist wherever there are people.

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirisi gerçekleştirilmemiş olup, “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Öğretmen, Şehit Hüseyin Yırtıcı İlkokulu, elifnazsinem@gmail.com, ORCID: 0009-0007-5580-4216

The Sumerians played the leading role in the meeting of mythology with writing. The Sumerians also left us the first examples of written myths. The texts were written on clay tablets in cuneiform. The tablets they wrote could have been the bedside books of that period. We have learned from these ancient people about many subjects, from the creation of the universe, its organization, the creation of man to social rules, trade, agriculture, writing and literature. Texts written in cuneiform include prayers, hymns, prophecies and mythological stories. Mythological stories in the Sumerians also included moral lessons that reinforced social rules. Even the authority of the king was based on a divine foundation. Kings were seen as representatives of the Gods on earth. Order was provided in society and people followed the rules through mythology. The Sumerians founded the Sumerian City States. The Sumerians influenced later states throughout history with their advanced city structures, agricultural techniques, writing systems and understanding of law. They gave a protective God to each city they founded. According to Sumerian mythology, gods and goddesses were the protectors of the cosmic order in nature and represented different aspects of social life. In the Sumerian belief system, everything from the functioning of the universe to the cycle of nature, from human life to death was associated with gods. The wrath of the gods was associated with drought, war, epidemics and natural disasters. The seven great gods who determined fate were at the center of the Sumerian pantheon. In Sumerian mythology, there are hundreds of gods other than the main gods. However, some of these gods stood out.

Each of the Sumerian cities was the center of one or more gods. The Sumerians built Ziggurats to please the gods and gain their support. These temples were considered the homes of the gods on earth. Each city and community gave priority to certain gods according to their needs. For example, Uruk was the sacred city of Inanna and Nippur was the sacred city of Enlil.

Sumerian mythology consists of stories about the creation of the universe, the duties of the gods, the formation of natural events and the place of man in the universe. According to the creation myth, it is said that the world was initially formed from chaotic waters. It is one of the famous myths that describe the order created by the gods. Sumerian creation myths reveal their cosmological understanding and the roles of the gods in this process. These stories later emerged in Babylonian and Assyrian mythology.

Myths are the basis of cultural transmission. They also ask universal questions about human nature. For example, they deal with universal themes such as life, death, wisdom, power and love. Sumerian mythology has had an indirect, if not direct, influence on not only the period but also on today's literature, cinema and popular culture. The Epic of Gilgamesh, considered the world's oldest literary text, has inspired many works today.

There are four interconnected sections in this study. In the first section of our study, we tried to introduce the Sumerian civilization in general terms. In this section, we introduced the Sumerian civilization in terms of who the Sumerians were, their forms of government, the formation of city-states, the invention of writing, economic activities, etc. In our second section, we introduced the gods in the Sumerian pantheon. In the third section, we discussed the subject of mythology and gave examples from Sumerian mythology. In the fourth section, we discussed the reflections of the Mesopotamian belief system on the Babylonian civilization and the similarities of myths and gods. We tried to explain the mythological influences of Mesopotamian societies by giving examples.

Thanks to mythology, we can watch what the people who lived at that time thought and experienced centuries ago, like a movie. Thank you, ancient community, Sumerians.

Keywords: Mesopotamia, Mythology, Sumerians, God, Babylon

Bu konu hakkında araştırma yapmaya başlamadan önce hiç zaman kavramının olmadığı ya da yazının olmadığı bir dönemde de insanların var olduğunu düşünmemiştim. Evet, insanoğlu böyle bir dönem yaşadı. Ta ki 5000 yıl kadar önce yazı Sümerler tarafından bulunana kadar. Sadece yazı ve zaman kavramı da değil 360 derece, daire, diş hekimliği, tarımda sulama teknikleri, tekerlekli araçlar, geometri, mimari, vergilendirme sistemi, hukuk vb. birçok alanda buluşlar yaptılar. Köy kültüründen şehir kültürüne giden süreçte Mezopotamya'yı medeniyetin merkezi yapmayı başarmışlardır. Bundan 100-150 yıl öncesine kadar tanınmayan bu uygarlık şimdi birçok dalın mimarı konumundadır. Asur ve Babilliler hakkında bilgi aramak için yapılan kazılarda ortaya çıkan kil tabletler okunarak ticari, yasal, idari, dini bilgiler ışığında Sümerler hakkında bilgi edinmiş olduk.

Çok tanrılı bir dini inanca sahip olan Sümerler kurdukları her şehir devletinde tanrılarını onurlandırmak için tapınaklar yapmış ve bu tapınaklara Ziggurat adını vermişlerdir. Çünkü her şehrin bir tanrısı olduğuna inanıyorlarmış. Bu yapılar, tanrıların gökyüzü ile bağlantısını temsil

edermiş. Tapınaklar sadece dini açıdan değil siyasi ve ekonomik açıdan da değerliymiş¹ Bu tapınaklar üç ana bölümden ve yedi kattan oluşmaktadır. Tapınaklar kerpiç ve tuğladan yapılmıştır. İlk katlarda erzak deposu bulunurken, orta katlarda okul ve tapınak, son katta rasathaneler bulunmaktadır.

Sümerlerin renkli, gizemli, yaratıcı bir iç dünyaları vardı. Sümer mitolojisinde ise bu iç dünyayı yansıtan en güzel örnekler mevcuttur. Olağan üstü kahramanlar, gizemli olaylar mitleri süslemektedir. Bu öyküler gerçek olayları da yansıtmaktadır. Sümerlerde kahramanlık öyküleri şiirsel bir metotla anlatılmaktadır. Destan biçimindeki kahramanlık hikâyeleri ise çeşitli müzik aletleri ile müziği ile yeni kuşaklar ezberlemiştir. Gılgamış adına yazılmış beş ayrı şiirsel destan vardır²

Mitoloji kulaktan kulağa aktarılan sözlü birer efsaneyken, Sümerlerin yazıyı bulması ile günümüze kadar ulaşmıştır. Hem yazılı hem de sözlü olarak aktarılan bu destanlar, mitler Sümerlerden sonra gelen Akkadlar, Babiller, Asurlar gibi birçok medeniyeti etkilemiş günümüze kadar gelmiştir.

1. Genel Hatlarıyla Sümer Uygarlığı

Harita1:AntikMezopotamya

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Sumer_satellite_map.jpg.E.T.:12/11/2024, 19:10.

MÖ 3000 yıllarında çok kurak yaşaması zor olan Mezopotamya topraklarını yaşanabilir verimli topraklara dönüştüren kadim uygarlık Sümerler. İlk defa yüksek bir kültür oluşturan Sümer halkı kimdir nereden gelmiştir bunlar tam olarak bilinmemekle beraber Sami kökenli olmadıkları ve Asya'dan geldikleri rivayet edilmektedir. Arkeologlar Asur ve Babil kaynaklarını ararken sadece 150 yıl önce Sümerlere ulaşmışlardır. Akkadlılar onlara Sümeru demişlerdir. Bu ad genel olarak coğrafyaya verilen addır. Sümerler ise Sümer tabletlerinde yaşadıkları bölge için Soylu Krallar Ülkesi Kengi diyorlardı. İlk tabletler yazılırken kendi tarihsel süreçlerini anlatma amaçlı yazılmadığı için kesin olarak Sümerler ne zaman doğdu bilemiyoruz.³

Eklemeli olan bir dil kullanmışlardır. Tek başlarına hecelerin bir anlamı yoktur ve heceler birleşerek yeni kelimeler oluştururlar. Sümerce, Sümer şehir devletlerinin yönetiminde,

¹ Ekrem Memiş, *Eski Mezopotamya*, Ekin Yayınları, Bursa 2015, s. 21-22.

² Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar.*, İstanbul İletişim Yayınları, 2012, s. 70.

³ Emin Bilgiç, "Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982, s. 82- 83.

tapınaklarda, ticarete ve kültürel hayatın birçok alanında kullanılmıştır. Sümercenin kökeni belirsizdir.

Sümerlerde eğitim ise sistemli bir şekilde yürütülmüştür. Yazı dili belli bir sınıfa ait kalmamış ve halk tarafından da öğrenilmiştir. Sümerlerde eğitim, Edubba adı verilen okullarda yapılmış. Okullarda eğitim –öğretim verilirken ilerde okuma yazma öğrenen bu çocukların ülkeye yararlı olabilecek mesleklerde başarı sağlamaları amaçlanmıştır. Ummia adı verilen uzman öğretmenleri ve şeşgal adında yardımcı öğretmenleri varmış. Öğrencilere ise tablet evinin oğulları anlamına gelen dumuédubba denilmiştir⁴. Temel olarak yazı, matematik, din ve idari bilgiye odaklanan bir eğitim sistemi vardır. Sümerlerin gelişmiş bir uygarlık olmasını bu eğitim sistemi sağlamıştır.

Sümerlerde yönetim, dini inançlarla yakından ilişkilidir. Merkezi otorite ve güçlü bir organizasyon üzerine kurulmuş. Rahipler, krallar ve askeri liderler, toplumun düzenini sağlamak ve şehrin refahını korumak için iş birliği içinde çalışıyorlarmış. Her şehir devleti, bir tanrının koruması altındaymış. Sümerlerde yöneticilere Lugal (büyük adam) veya Ensi (vali) denirmiş.

Kanunlar, toplumda düzeni sağlamak ve toplumsal eşitsizlikleri yönetmek için yazılmıştır. Bu kanunlar, suçların cezalarını belirlemekte, sosyal düzeni sağlamakta ve adaleti uygulamakta kullanılmıştır. Sümerler, tarihte bilinen ilk yazılı hukuk sistemlerinden birini geliştirmiştir. Ur-Nammu Kanunları, insanlık tarihindeki ilk yazılı kanunlar arasında kabul edilmiştir.

Dicle ve Fırat nehirlerinden kanallar açarak bahçelerini sulayıp tarım yapmışlardır. Sümerlerde yaşam tarımsal hayata bağlıydı. Doğa her zaman cömert değildi zaman zaman kuraklık ve sel baskınları olmuştur. Sel baskınlarının etkisini azaltmak için setler yapmışlardır.⁵ Kent devletleri tarım yapılabilen verimli nehir kıyısı olan bölgelere kuruluyordu. En önemlisi çiftçiler için el kitabı olabilecek 4000 yıl öncesinden bir tablet tarımın tarihinin en eski kayıdıdır. Tabletten ilk cümlesi:

“Bir zamanlar çiftçi oğluna şu uyarıları yap” tır.

Tarlanın yabani otlardan temizlenmesi, tarladaki su seviyesinin kontrolü, hangi aletleri kullanmaları gerektiği, tohumu ekme, sulama, filiz zamanı gibi bilgiler yer almaktadır⁶

Sümer ekonomisi için hayvan yetiştiriciliği de önemli bir yer tutmaktaydı. Besin olarak ve giysi üretiminde hayvanlardan faydalanılmaktadır. Taşıma işinde kullanılan hayvan eşektir. Ekonomik açıdan koyunlar da önemliydi. Kuş, geyik, ceylan vb. hayvanların teslimatlarının kayıtları vardır.⁷

Maden ve taş az olduğu için en çok bulunan ırmak kilini kullanarak kavanoz, levha haline getirip fırınlamışlardır. Ağaç olmadığı için sazlıklardan faydalanmış ve çamur, kil yardımıyla barınaklar yapmışlardır. Irmak kilini şekillendirerek tuğla yapmış ve inşaat malzemesi olarak kullanmışlardır.

⁴ Samuel Noah Kramer, *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, s. 312.

⁵ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 42-43.

⁶ Muazzez İlmiye Çığ, *Ortadoğu Uygarlık Mirası. II. Cilt* Kaynak Yayınları. 2016.s.115; Samuel Noah Kramer, *Sümerler “Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri”*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s. 145-148.

⁷ Samuel Noah Kramer, *Sümerler “Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri”*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s. 149-150.

Sümerler hem dini hem de toplumsal yaşamın merkezi olan zigguratlar inşa etmişlerdir.⁸ Sümerler, tanrıların gökyüzünde yaşadığına inanıyorlarmış. Sümer şehir devletlerinde zigguratlar, kralın ve rahiplerin tanrılarla bağlantısını simgelemektedir. Ziggurat, hem dini bir merkezmiş hem de gücün bir sembolüymüş.

En önemli buluşları ise kil üzerine yazı yazmalarındır. Sümerlerde yazı, öncelikle ticaret ve tarım ürünlerinin kaydını tutma amacıyla geliştirilmiştir. Fakat zamanla kültürel, dini ve hukuki bir araç olarak çok yönlü bir sistem haline gelmiştir. İlk Sümer yazıları, nesneleri ve kavramları resimlerle ifade ediyormuş. Zamanla bu semboller daha soyut hale gelmiştir. Pişmiş kilden yapılmış Uruk kentinde bulunmuş bir tablet. Yazıdan daha çok şekiller resim görüntüsündedir. Bu simgesel anlatım zamanla aşağıdaki gibi değişmiştir:

Resim 1: Erken döneme ait bir çivi yazısı örneği. <https://www.wikitarıh.com/wp-content/uploads/2019/03/civi-yazisi-1.jpg>. E.T.

Resim 2: Sümer çivi yazısıyla kil tablet üzerine yazılmış valinin gümüş özet hesabı. https://en.wikipedia.org/wiki/File:P1150884_Louvre_Uruk_III_tablette_%C3%A9criture_pr%C3%A9cun%C3%A9iforme_AO19936_rwk.jpg

	M.Ö. 3200	M.Ö. 3000	M.Ö. 2400	M.Ö. 1000
sag BAŞ				
gin GİR				
a SU				
muşen UÇAN				

Resim3: Gliftlerin zaman içinde değişimi
http://www.astroset.com/bireysel_gelisim/kadim/images/ka25.jpg. E.T.: 18/12/2024, 19:30

Yazının icadı ile ilk çağdaş uygarlığı kurmuş bununla birlikte resmi olarak eğitimin temelini atmışlardır. Yazının icat edilmesi ile devam eden süreçte alfabenin ortaya çıkması ile insanlar dini, bilimsel, kültürel vb. tüm faaliyetleri kayıt altına alınabilir hale gelmiştir.

⁸ Hasan Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yayınları, Konya, 2016, s.66.

Böylelikle örgütler sistematize edilmiş ve arşivleme sistemi oluşmuştur.⁹ Yazı, tarihin başlaması olarak kabul edilen bir yeniliktir. Sümer edebiyatı, yazı sayesinde gelişmiştir. Sümerce belgelerin toplam sayısı 100.000'i bulmaktadır. Yapılan kazılar sonucunda şu ana kadar bulunan en eski edebi metin M.Ö. 2400'e tarihlenmektedir.¹⁰

Kanunlar ve sözleşmeler yazı sayesinde kayıt altına alınarak hukuk düzeni sağlanmıştır. İlk zamanlarda toplum özgür ve eşit insanlardan oluşuyormuş. Yaşlılar ve Erkekler Meclisi adında iki meclis bulunuyormuş. Yaşlılar Meclis'i soylulardan, Erkekler Meclisi ise sıradan yurttaşlardan oluşuyormuş. Rahipler, kral ve ailesi toplumda küçük bir grubu oluştururken çoğunluk çiftçiler, balıkçılar, tüccarlar, yazıcılar, hekimler, mimarlar, demirciler ve çömlekçilerden oluşuyordu. Zengin ve güçlü ailelerde toplumun içinde mevcuttu. Dört farklı sınıf vardı. Soylular, Yanaşmalar, Köleler ve Sıradan Yurttaşlar.

Önce İran'ın batı bölümündeki toprakları daha sonra da kuzey Mezopotamya'dan toprak alarak ilk Sümer devletini kuruyorlar. Sümerliler Mezopotamya'da örgütlü bir devlet yapısını kullanan ilk uygarlıktır.

1.a.Öncül Sümer Yerleşimleri

Sümerler, Mezopotamya'da kent devletlerinde yaşadılar. Her kent devletinde bir kral mevcuttu. Bütün kent devletleri merkezî bir tapınak etrafında kurulmuştu ve etrafları surlar ile çevriliydi. Çevresinde de köyler bulunurdu. Cemdet Nasır'dan sonra Mezopotamya'da adına "Erken Hanedanlar Dönemi" denilen ve 550 yıl süren bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönem, Erken Hanedanlar I (M.Ö. 2900-2750), II (M.Ö. 2750-2600), III. a. (M.Ö. 2600-2450) ve III. b. (M.Ö. 2450-2350) olarak adlandırılan alt bölümlere ayrılmaktadır.¹¹ Bu ayrımı, arkeolojik buluntulara dayanarak yapmaktayız. Bu süreç karmaşık bir süreçtir o yüzden tam olarak anlaşılamamıştır.

Bir taraftan şehirli hayata ve devletleşmeye doğru ilerlemekte olan bu sürecin Obeyd Dönemi'nde başlamış olabileceğini söyleyebiliriz. Tam anlamıyla şehirli bir yerleşim, Uruk Dönemi'nde Mezopotamya'nın güney tarafında oluşmuştur. Obeyd kültürü ile başlayan yerleşik hayat, M.Ö. IV. Bin yılda Uruk'ta (Erek) ilk şehir devletinin oluşmasıdır. Güney Mezopotamya'da Obeyd kültürünün izleri, kuzeyde Halaf kültürünün yayıldığı tüm bölgelerde görülür. Bu dönemin en belirgin özelliği ihtiyaçlar nedeni ile ticaretin gelişmesidir. Altıncı bin yılın sonunda Halaf kültürünün yerini alarak tüm Mezopotamya tarafından Obeyd kültürü benimsenmiştir.¹²

Erken Hanedanlar Dönemi'nde, şehirlerin yükselişi ile birlikte yazı geliştirilmiş ve hükümetler kurulmuştur. Mezopotamya'da şehir devletlerinin her biri hanedanlar tarafından yönetilmekteymiş. 18 tanesi büyük olan 35 kadar şehir ve kasaba vardır. Bunlar Sippa, Kim,

⁹ Ateş, Hamza ve Soner Ünal. «Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat.» *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004, s. 2.

¹⁰ Selen Hırçım, *Çivi Yazısı: Ortaya çıkışı, gelişmesi, çözümü*. Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü., İstanbul 1998, s.13.

¹¹ Firuzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*. ,Dil Tarih ve Coğrafya Basımevi, Ankara 1983, s. 44.; Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. ,İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 60.

¹² Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. ,İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 46-49.

Isin, Nippur, Adab, Zabalam, Şuruppak, Umma, Girsu, Lagaş, Badtibira, Uruk, Larsa, Ur ve Eridu olarak kuzeyden güneye doğru böyle sıralanmıştır.¹³

Sümer kentlerinde bulunmuş olan üzerinde kent adları ve bu kentlerle ilişkili kral adları bulunan yazıtlar belge niteliğindedir. Yapılan arkeolojik kazılardan faydalanarak Erken Hanedanlar Dönemi içinde bahsedilen Sümer Kral Listeleri bulunmuştur. Bu listelerin tam olarak tarihsel doğrulukları bilinmese de bize değerli bilgiler sunmaktadır. Mitoloji ile harmanlanmış bu bilgilerde kralların adları, neler yaptıkları, hükümdarlık süreleri, kahraman olan krallardan söz edilmiştir. Tufan'dan önce Sümer ülkesinde hüküm süren 8 kral ve bunların kentleri vardır. Tanrıların ilk olarak krallık kurma görevini Eridu kentine verdiği düşünülmektedir. Bu belirtilen sekiz kraldan her biri çok uzun yıllar hüküm sürmüştür. Tufan'ın olması ile birlikte krallık yıkılmıştır. Ancak devam eden süreçte bir krallık diğerine üstünlük sağlamış ve üstünlük sağladığı krallığı ele geçirmiştir. Tufan'dan sonra ise Kiş, Uruk, Ur olmak üzere üç hanedan hüküm sürmüştür. Tufandan sonra Kiş yeni krallık merkezi olmuştur. Kiş'ten sonrasında ise krallık Uruk'a geçmiştir. Böylelikle krallık bir şehirden başka bir şehre geçmiştir. Kiş şehri Tufandan sonra Kiş'in Hükümdarı unvanını almış en eski iktidar merkezi konumuna geçmiştir. Burada ise Tufan'dan öncesi kadar uzun bir yaşam ve hükümdarlık süresi bulunmamaktadır.

Bu dönemde Kral Listelerinin yanı sıra edebi metinlerde çivi yazılı belgelerde mevcuttur. Bu metinler mitolojik öyküler anlatır ve metinlerde çok güçlü krallar, kahramanlar vardır. Kral listelerinde bahsedilenlerin hepsi kral değildir. Askeri önderlere Lugal yani Büyük adam, rahip anlamına gelen En denilmekteydi. Sümer Kral Listesi'nde adları olmayan fakat kentlerde bulunan mühürlerde, Ur'da bulunan kral mezarlığı ve Adak Yazıtları vb. buluntularda adı geçen krallar bulunmaktadır.

Üçüncü bin yıl başlarında Kral Etana Kiş kralıdır ve adından mitolojik bir kahraman olarak söz edilir. Onun döneminde ülke istikrara kavuşmuştur. Mühürlerde ise Kral Etana'nın göğe yükselmesi konu olmuş ve kartalın kanatlarında uçarken betimlenmiştir.¹⁴ Uruk kentinin kurucusu kral listesinde ikinci sırada Kral Enmerkar vardır. Meş-kiag-maşer'in oğlu olan Enmerkar Uruk Mabedini yaptırmıştır.

Enmerkar'dan sonra adından iki destanda bahsedilen Lugalbanda gelmektedir. İmdigud yani çift başlı kartalın sırtına binerek çok uzak bir ülkeden döndüğü anlatılmaktadır. Diğer destanda ise Hurum dağlarını Uruk ordusu aşarken hastalanmış ve Güneş, Yıldız ve Ay tanrılarına yalvararak hastalıktan kurtulmuştur.

Dördüncü kral ise aşk tanrısı İnna'nın aşığı olan Dumuzi'dir. Kutsal izdivaç ayinlerinin başkahramanıdır.

Beşinci kral ise meşhur Gılgamış'tır. Bir insan, hükümdar olarak değil de efsanevi bir kişilik olarak tanıtılmıştır. Gılgamış adına destanlar yazılan şan, şöhrat ve ölümsüzlük için mücadele etmiştir. Sümer destanlarında ve ilahilerinde yer alan bilgilere göre Mebaragesi ve oğlu Agga, Uruk kralı Gılgamışla bir mücadele girmiş ve bu mücadeleyi Gılgamış kazanmıştır. Kiş'ten sonra hakimiyet Uruk'a geçmiştir.

Bronzdan elde edilmiş güzlerde Kiş kentinde sarayda yaşayan Kiş Kralı Müsellim yazılıdır. Fakat kral listesinde olmadığı için bir çeşit unvan mı kral mı bilinmemektedir. Umma ile Lagaş arasındaki anlaşmazlığı sonlandırmıştır.

¹³ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 62-63.

¹⁴ Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.65.

Er Sülaleler III. Döneminde tüm Sümerler bir kült merkezi olan Nippur'a hakim olmak isteyeceklerdir. Bütün Sümer kentlerine hakim olmak için yani Lugal Kalama olmak için Nippur'daki başrahibin elinden asasını almalı ve krallık tacını giymeliydi. En önemli krallıklarından biri, Meşanni-padda'nın kurduğu I. Ur Sülalesi'dir. Meş-anni-padda, A-anni-padda, Meş-kiag-nanna, El ulu ve Balulu bu sülalenin beşinci kralıdır. Diğer önemli krallık II. Uruk Sülalesidir. En ünlü kralı Kinişhedudu'dur. Tüm Sümer kenti üzerinde egemenlik kurmuştur.

Lagaş sülalesi iki tepe üzerine kurdukları Lagaş kentinde yaşıyorlardı. Bu kent Ur-Nanşe tarafından kurulmuştur. Lagaşta çok sayıda tablet ve arkeolojik eser bulunmuştur. En meşhur kralı I. Eannatum'dur. Akbabalar Stenlini yaptırmıştır. Eserin ön tarafında Eannatum askerlerinin başında bir törendedir. Arka tarafında ise savaşta ölen kişileri akbabaların parçalaması resmedilmiştir.

Resim 4: Louvre Müzesi'ndeki Akbaba Steli (ön ve arka)

[https://en.wikipedia.org/wiki/File:Stele_of_the_Vultures_in_the_Louvre_Museum_\(enhanced_composite\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Stele_of_the_Vultures_in_the_Louvre_Museum_(enhanced_composite).jpg)

Dokuzuncu kral Lugalanda zamanında Lagaşlı bir vatandaş olan Urukagina krallıkta yaşananlara ses çıkarmış ve isyan etmiştir. Urukagina İsyanı denilen bu olay çok ses getirmiş ve işe yaramış. Urukagina halk kahramanı olmuş ve idareyi ele geçirmiştir. Sosyal düzeni yeniden sağlamak için ilk yazılı kanunları çıkarmıştır.

Urukagina'nın yaptığı devrimden sonra Umma kentinde bir rahibin oğlu olan Lugalzagesi de Umma kral sülalesini devirip başa geçmiştir. Urukagina'yı da açtığı taarruz sonunda hükümdarlığının 25. yılında esir almıştır. III. Uruk sülalesinin kurucusu Lugalzagesi olmuştur. Lugal Kalama yani krallar kralı unvanını almıştır. Güney Mezopotamya şehirlerini tek bir idarede toplamayı başarmıştır. Taştan yapılmış bir vazo üzerinde bulunan kitabesinde bunu Tanrı Enlil'in kendisine bahsettiğini söylemektedir. Agedolu Sargon tarafından mağlup edilmiştir. Böylece Akkadlar dönemi başlamıştır.

1.b. Sümer Rönesans Çağı

Akkadlar'ın Güney Mezopotamya üzerindeki baskıları ortadan kalkması ile beraber Sümer kentinde yönetici olan sülaleler egemenliklerini ilan etmişlerdir. Böylelikle Sümerler yeniden canlanmış ve bir yüzyıldan daha uzun süren yeni bir dönem başlamıştır. Ur-Nammu ve ondan sonra gelen yöneticiler Sümer ketlerini yeniden canlandırmak için ellerinden geleni yapmışlardır. III. Ur sülalesinin kurduğu yeni Sümer Devleti'nde yeni bir devir başlamıştı. Bu devre Sümer Rönesans Devri denilmektedir ¹⁵

Her şeyden önce eğitimin iyi olması gerektiğini ondan sonrasında kalkınma, iş gibi sorunların daha rahat çözüleceğini düşünen yöneticiler EDUBBA denilen okulları açmışlardır.

¹⁵ Firuzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*. ,Dil Tarih ve Coğrafya Basımevi, Ankara 1983,s. 93.

Buralarda sadece okuma yazma değil, matematik, astronomi, hukuk gibi dersler de verilmiştir. Böylelikle bir iş sahibi olmak isteyen herkes eğitim aldı. Yönetimde olan kişiler eğitilmiş oldu. Ülkede eğitim seviyesi arttı. Yapacağı işleri, yenilikleri, uygulamaları kayıt altına alan Ur – Nammu bu sayede devlette her şeyin kayıt altına alınarak yolsuzluk ve vergi gibi sorunları çözmüş oldu. Böylelikle ilk yazılı kanunname olan Ur-Nammu kanunları yazıldı. İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi Nippur koleksiyonunda yer alan tablet çok iyi korunamamış olduğu için Prolog ve birkaç maddesine ulaşılmıştır. Bu maddelerden anlaşılan modern bir hukuk anlayışı vardır. Devletin nasıl kurduğu, adaleti sağlamak için neler yapıldığı, dul ve yetimlerin haklarını savunduğu anlatılmıştır. Ur-Nammu Kanunlarında dünyanın yaradılışından, Ur şehrinin Ay tanrısı olan Nannar tarafından Ur kralı seçildiğini böylelikle Lagaş ensisi olan Namnahani'yi öldürdüğü de anlatılmaktadır. Ur-Nammu Akkadlılar gibi bölgede tek güç olmak istedi ve akınlar yaptı fethedilen yerlere valiler atadı. Ur Ziggurat ise Ur-Nammu döneminde kalan eserlerdendir.

Ur-Nammu'nun 18 yıl süren yönetimden sonra yerine oğlu Şulgi geçmiştir. Babasının yarım kalan Ziggurat'ı tamamlamıştır.

Şulgi genişlettiği toprakları eyalet gibi daha küçük bölümlere ayırmış ve başlarına Bütün idari teşkilat kendisine bağlamış. Bunun yanı sıra ekonomik alandada yenilikler yapmış. Kral Guru denilen yeni bir ölçü birimi geliştirdi. 1 Gur 250 litreye eşitti. Takvim sisteminde de değişiklik yapmıştır. Şulgi'den sonra oğlu Amar-Sin 8 yıl krallık yaptı. Şulgi'nin 12 oğlu olmasına rağmen yerine kardeşi Şu-sin geçti o da 9 yıl ülkeyi idare etti. En önemli icraatı Martu denilen kale duvarı inşa etmesiydi. Şu-Sin'den sonra ise oğlu İbi-Sin tahta geçti. Tahta çıkışının beşinci yılından sonra isyanlar başlamıştır¹⁶

Ur sülalensinin çöküşünde Suriye'den Ammurlular'ın göçleri, doğuda ise Elam akınları, farklı etnik grupların varlığı ve bunlarla etkileşime girememeleri etkili olmuştur¹⁷ Diğer bir neden ise; tüm meslekler babadan oğla geçmesidir. Toplumda eşitsizlikler meydana gelmiştir. Daha sonra asyîş ile ilgili sıkıntılar çıkmış.

Şimaş kralı Hutran Temti Ur 'un başından geçenleri fırsat bilerek Ur şehrine saldırmış ve Şu-sin 'i canlı olarak almıştır. Elam orduları büyük bir vahşet ve yıkım yapmıştır. Ur Ağıtı'nda bu vahşet ve yıkım anlatılmıştır¹⁸

2. Tanrılar

Sümerler, Mezopotamya'da yaklaşık MÖ 4. Bin yıldan itibaren gelişmiş bir uygarlık kurmuşlardır. Sümer dininde, doğayı, toplumu ve evreni yöneten çok sayıda tanrı ve tanrıça bulunmaktadır. Çünkü insanların evreni, doğayı ve toplumlarını anlamaya gereksinimleri vardır¹⁹. Mezopotamya için Tanrıların vatani da diyebiliriz. Sümerlerde çok tanrılı bir inanış bulunmaktaydı. Tanrılar hem toplumsal düzeni sağlıyor hem de doğa ile ilgili güçlere sahiptirler. Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde olan taşkınları Tanrıların insanlar üzerinde iradesi şeklinde yorumlamışlardır. Başlarından geçen her felakette Tanrılara sığınmışlardır. Bu felaketin onlara kendilerini toparlamaları için verildiğine inanmışlardır²⁰. Tanrılarının varlığı ve

¹⁶ Ekrem Memiş, *Eski Mezopotamya*, Ekin Yayınları, Bursa, 2015, s.93-94.

¹⁷ Firuzan Kınal., *Eski Mezopotamya Tarihi*, Dil Tarih ve Coğrafya Basımevi, Ankara, 1983, s. 96.

¹⁸ Ekrem Memiş, *Eski Mezopotamya*, Ekin Yayınları, Bursa, 2015, s.97-98.

¹⁹ Hasan Atsız, «Psikoanalitik Kuramda Dinin Kökeni ve Gelişimi.» *Dini Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004, s. 101.

²⁰ Jean Bottero. *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar*. Dost Yayınevi, Ankara 2012, s.112

güçleri hakkındaki hikâyeler, tapınaklarda yapılan ayinler ve ibadetlerin dayanağını oluşturuyormuş. İnsanlar günlük yaşamda bir sorunla karşılaştıkları zaman çözüm olarak Tanrılara tapınmışlardır. Sümer tanrıları genellikle doğa unsurlarını temsil etmiştir. Örnek verecek olursak güneş, ay, su vb. diyebiliriz. Böylelikle insanlar kutsal gördüğü değerlerini, ulaşamadığı bir tanrı özlemine bağlamışlardır.²¹

Tanrılar, insanları kendi hizmetkârları olarak yaratmışlardır ancak bununla birlikte insanlara yardım da etmişlerdir. Çevrelerinde görmüş oldukları canlı cansız ne varsa hepsinin bir tanrısı olduğuna inanmışlardır. Tanrıları insan şeklinde düşünmüşlerdir. Onların da çocukları oluyor annesi, babası ve kardeşleri vardır. Tanrıların da hırsları, zaafı vardır. İnsandan tek farkları ölümsüz olmaları ve insanüstü güce sahip olmalarıdır.²²

Tanrılar arasında evrenin düzenlenmesiyle ilgili görev paylaşımı yapılmıştır. Örneğin, Enki tatlı suları ve bilgelik kaynaklarını yönetirken, Enlil toprakla ilgilenir. Güneş tanrısı Utu ise adalet ve ışıkla ilişkilendirilmiştir. Mezopotamya panteonunu ilk oluşturan topluluk için Sümerlilerdir diyebiliriz.²³ Sümer panteonu, temel (başlıca) tanrılar ve daha alt düzeydeki ikincil tanrılar olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir.

2.a.Temel Sümer Tanrıları

Temel tanrılar yazgıyı belirleyen yedi büyük tanrıdan oluşmaktadır.Evrenin oluşumu ,insanların kaderi,yeryüzü,gökyüzü,tarım ,yaratma ,ölüm gibi birçok konu için tanrılar sorumlularmış.²⁴

2.a.1.An:

An'ın adı Sümerce olarak cennet veya gökyüzü anlamına gelmektedir. Gökyüzü tanrısı ve Sümer panteonunun en yüce tanrısıdır. Üç katlı gökyüzü teorisine göre Tanrı An gökyüzünün tepesindeymiş.²⁵Gökyüzünün efendisi olup düzenin ve yasal otoritenin sembolüdür. Daha sonra ise Ki ile evli olarak karşımıza çıkmıştır. Kült merkezi Uruk kentidir. Uruk'taki en büyük zigguratlardan biri olan Eanna Tapınağı, hem An'a hem de İnanna'ya ithaf edilmiştir. Bu, An'ın gökyüzünün yüce otoritesi olmasının yanı sıra, Sümer sosyal ve dini hayatında önemli bir yer tuttuğunu göstermiştir.

2.a.2.Enlil:

Hava, fırtına, rüzgâr ve toprak tanrısıdır. Sümerlerin en güçlü tanrılarından biridir. An'ın bölgedeki önemini kaybetmesi ile onun yerini almıştır. Enlil, Nippur kentinin baş tanrısı kabul edilmiştir ve kararların çoğunu veren tanrı olarak görülmüştür. Sümercede Dağ Evi anlamına gelen Ekur tapınağı Enlil'in ana tapınma yeridir. İnsanlara medeniyeti getirdiğine, insanların rahat etmesi için tohumları bulduğuna, sabanı ve diğer tarım aletlerini yarattığına inanılmıştır. Sümer şehirlerinin de koruyucusu olduğuna inanılır. Yeryüzü ve

²¹Abdullah Rıza Egüven, *Dinlerin Kökeni ve İslam'da Reform*. Berfin Yayınları., İstanbul 1996.,s.141

²²Vahyettin Aygün,. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 2017,s.13.

²³ Ebru Uncu,« Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar.» *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*, Denizli, 2011.s.8.

²⁴Abdullah Altuncu, Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu., *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 2014,s.121.

²⁵ Helmut Uhlig, *Sümerler*, Çev., Nilgün Ersoy, İstanbul 2006, s. 119.

gökyüzünde ona denk, onun gücüne sahip kimse olmadığına inanılmış²⁶. Enlil'in de tanrı An'ın çocuğu olduğu söylenmektedir. Karısı tanrıça Ninlil'dir.

2.a.3.Enki:

Su, bilgelik, zekâ, büyü ve zanaat tanrısı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca yaratıcılık ve düzen tanrısı olarak da bilinir. Enlil'in verdiği kararlara uygun olarak yeryüzünü düzenlerdi. Enki için gözüpek, bilge, hünerli, becerikli gibi sıfatlar kullanılmıştır.²⁷ İnsan yaşamının düzeni ile ilgili olan Me tabletlerinin de koruyucusu kabul edilmiştir. Tatlı su kaynaklarını yani Abzu'yu yönetir ve ailesi ile Apsu'nun derinliklerinde yaşadığına inanılmış. Kült merkezi Eridu kentidir.²⁸ Tanrıça Damgalnunna Enki'nin eşidir. Asarluhhi isminde bir çocukları bulunmaktadır.

2.a.4.Ninhursag(Nintu):

Sümerlerin ana tanrıçası olarak bilinmektedir. Ninhursag, özellikle yaşam veren ve koruyan yönleriyle tanınmıştır. Ulu hanım olarak da bilinir. Toprak ana ve bereket tanrıçasıdır. Yaşamın devamlılığını da sağladığı düşünülmüştür. İnsanların yaratılmasını sağlayan tanrılardan biri olarak anılmıştır. Enlil'in kız kardeşidir. Kült merkezi Adab' tır.²⁹

2.a.5.İnanna:

Aşk, savaş, bereket ve cinsellik tanrıçasıdır. Sümer mitolojisinin en bilinen tanrılarından biridir. Hem aşk ve tutkunun hem de savaşın yıkıcılığını temsil etmiştir. "Yeraltı Dünyasına İnişi" hikâyesi ile ünlüdür. İnanna mitlerde genellikle eşi olan Dumuzi ile birlikte anılmıştır. İnanna ve Dumuzi'nin bereket kültünü temsil ettiği düşünülmektedir. Ayrıca Uruk kentinin koruyucu tanrıçasıdır ve tapınağı E-anna'dır, cennetin evi anlamına gelir.³⁰

Resim11:https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Inanna_receiving_offerings_on_the_Uruk_Vase,_circa_3200-3000_BCE.jpg. E.T.02/01/2025,20:56.

2.a.6.Utu:

Güneş tanrısıdır. Adaletin koruyucusu ve ışık saçan hakikat sembolü olarak anılmaktadır. İnsanlara ışık ve yaşam getirdiğine inanılmış. Ay tanrısı Nanna'nın oğludur. İnanna'nın

²⁶ Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.160.

²⁷ Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.164.

²⁸ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, Ayışığı Kitapları Kitapevi, İstanbul 2017, s.28.

²⁹ Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.164-165.

³⁰ Karen Radner, *Mezopotamya Dicle ve Fırat Nehirlerinin Kıyısındaki Erken Yüksek Kültürler*, çev. Beste Hertsch, Runik Kitap, İstanbul 2021, s.17.

kardeşidir. Kült merkezi ise Sippar ve Larsa'dır. Utu insanların haklarını savunan bir tanrı olarak tanınır³¹. Bir ilahide şöyle bahsedilmiştir:

'Yetimi bilen, dulu bilen, insanın insana zulmünü bilen, öksüzlerin anası,

Dullara özen gösteren Nanşe,

En yoksullara (?) adalet (?) getiren (?)

*Sığınana kucak açan kraliçe, Güçsüze barınak bulur.'*³²

2.a.7.Nanna:

Ay tanrısıdır ve Ur kentinin baş tanrısıdır. Geceleri dünyayı aydınlatması ile tanınır. Takvimle ilişkilendirilmiştir. Geceyi ve ay döngülerini yönettiği düşünülmüştür. Aynı zamanda bilgelik ile de ilişkilendirilir. Kült merkezi Ur kentidir ve Ninlil 'in çocuklarından biridir. Eşi Tanrıça Ningal'dır. Güneş tanrısı olan Utu ile aşk tanrıçası İnanna çocuklarıdır.

2.b. İkincil Sümer Tanrıları

Sümerlerde yazgıyı belirlediğine inanılan tanrıların dışında yüzlerce tanrı bulunmaktadır. Burada mitlerde adı geçen ön planda olan tanrılardan birkaçı anlatılacaktır.

2.b.1.Ninurta:

Tarım, savaş ve avcılık tanrısıdır. Güney rüzgârlarından sorumlu olduğu düşünülmüştür. Enlil'in oğlu olarak bilinir. Kahramanlık hikâyeleri ve canavarlarla savaşmasıyla ünlüdür. Aynı zamanda tarım ve ziraatla ilişkilendirilir. Kült merkezi Girsu'dur.

2.b.2.Ereshkigal:

Yeraltı dünyasının tanrıçasıdır. Ölülerin ruhlarını yönettiğine inanılır ve korkulan bir tanrıçadır. "Yeraltı Dünyası'na İniş" hikâyesinde kız kardeşi İnanna ile karşı karşıya gelmiştir. İnana'nın baş düşmanı kabul edilir. Eşi Nergal'dır. Veziri Namtar'dır.³³

2.b.3.Nergal:

Yeraltı dünyası ve salgın hastalıklarla ilişkilendirilen tanrısıdır. Genelde ölüm, savaş ve yıkım tanrısı olarak da anılır. Orman yangınları, ateş ile de ilişkilendirilmiştir. Yeraltı dünyasında hüküm süren Ereshkigal'in eşidir. Hem yıkıcı hem de koruyucu bir rol üstlenir. Kült merkezi ise Kutha'dır³⁴

2.b.4.Dumuzi(Tammuz):

Çoban tanrısı, toprak ve bereketin simgesidir. İnanna'nın eşi olarak tanınır. Kutsal evlilik ritüeli Mezopotamya'da büyük öneme sahiptir. İnanna'nın eşi olarak, doğanın döngüsünü ve mevsimlerin değişimin de rol oynamıştır.

³¹ Jeremy Black ,Anthony Green, *Gods, Demons, and Symbols of Ancient Mesopotamia*. Austin: University of Texas Press Austin 1992 s.182.

³² Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.167.

³³ Samuel Noah Kramer, *Sümerler "Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri"*. (çev. Ö. Büze), Kabalcı Yayınevi. İstanbul 2002, s.197.

³⁴ Pınar Kurşun Cengiz,, «Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Çağ'da Mitler.» *T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*,. Ankara, 2014. s.30.

2.b.5.Nidaba(Nisaba):

Yazı, edebiyat ve bilgelik tanrıçasıdır. Yazıcıların ve kâtiplerin koruyucusu olarak kabul edilmiştir. Sümerlerin çivi yazısını geliştirmesiyle bağlantılı olduğuna inanılmıştır. Saz saplarından kalemler yapıldığı için Nisaba'nın saz yığınları içinde oturduğu düşünülmektedir. Kült merkezi Umma'dır³⁵

2.b.6.Gugalanna:

Yeraltı dünyasının bir diğer tanrısıdır ve "Gökyüzünün Büyük Boğası" olarak bilinir. Gılgamış destanında öldürülen Cennet Boğası ile aynı figür olabileceği düşünülmektedir. İnanna'nın hikâyelerinde önemli bir yere sahiptir. Erashkigal'in de ilk eşi olarak bilinmektedir.

2.b.7.Anunnakiler ve İgigiler:

İnsanlar yarılmadan önce tanrılar arasında da bir sınıflandırma varmış.Sümer panteonunda üstte yer alan tanrılar Efendilermiş.Bu tanrıların işlerini yapan Köleler yani başka tanrılar varmış ve bunlara Anunnaki ve İgigler denilirmiş.Enki tanrıların tanrılara hizmet etmesinden hoşlanmazmış.Bu yüzden insanlar yaratılmış.Bundan sonra Anunnaki'ler Eraşkigal'in emrine ölümler diyarına gitmiş.İgigiler ise Tanrı An'ın maiyetine girmişler.İgigler yıldızlarla özdeşleştirilmiş³⁶.

3.TEMEL SÜMER MİTLERİ

Sümer mitolojisi, Mezopotamya'da kendinden sonra kurulan inanç sistemleri üzerinde derin bir etki bırakmıştır. Ayrıca, daha sonraki semavi dinlerin bazı anlatı ve ritüellerinin temellerini oluşturduğu düşünülmektedir. Yazının Sümerler tarafından icat edilmesi sayesinde bu mitolojik hikâyeler kil tabletler üzerine yazılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Eski Mezopotamya ve çevresinde yer alan toplumlar dini törenlerini ve temel dini kuramları Sümerlerden öğrenmişlerdir. Tek tanrılı dinlerde de kaşımıza çıkan Yaratılış ve Tufan gibi destanların temeli Sümerlere dayanmaktadır.³⁷

3.a. Evrenin Yaratılış Mitleri

Mezopotamya'da yaşayan halkın çok çeşitli inançlara sahip olmasının nedeni bu coğrafyanın insanları düşündürmeye yöneltmesi olabilir. Bu sayede bölge zengin bir kültüre sahip olmuştur. Bu sebepten dolayı her bölgenin de kendine has yaratılış ve yaşam biçimleri vardır.³⁸

Sümer yaratılış mitolojisinde başlangıçta Nammu isimli bir ilksel deniz vardı. Nammu, hem tatlı hem tuzlu suların birleşiminden oluşmuş bir ilksel varlıktı. Tüm varlıkların da anası olarak görülürdü. Bu su kargaşasından evrenin diğer bileşenleri yaratılmıştır.Nammu, gökyüzünü (An) ve yeryüzünü (Ki) yaratmıştır.An ve Ki 'nin birleşmesi ile hava tanrısı Enlil doğmuştur.Enlil bakmış her yer zifiri karanlıkmış.Zifiri karanlığı aydınlatması gerektiğini düşünmüş ve Ay tanrısı Nanna'ya yaşam vermiş. Bu süreçte evren henüz düzenlenmemiş bir yapıdaymış.

Gök ve yer başlangıçta birleşik bir halde bulunuyormuş.Gılgameş destanında belirtildiğine göre:

³⁵ Ebru Uncu,« Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar.» *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*, Denizli, 2011.s.15,16.

³⁶ Abdullah Altuncu,, *SümerlerdeTanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 2014,s.17.

³⁷ Kemalettin Köroğlu , *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar.* ,İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 60.

³⁸ Vahyettin Aygün,, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 2017,s.2.

*‘‘Gök yerden uzaklaştıktan sonra,
Yer gökten ayrıldıktan sonra,
İnsanın adı konduktan sonra;
An göğü ele geçirdikten sonra,
Enlil yeri ele geçirdikten sonra...’’*

Enlil gökyüzünü yerden ayırarak düzeni sağlamıştır. Enlil bu mite göre , gökyüzünü babası An'a vermiş ve yeryüzünü ise kendisi almıştır. Bu olaydan sonra ise Enki'nin de içinde olduğu tanrılar arasında bir savaş başlamaktadır. Enkidu ve Ölümler Diyarı mitinin başlangıcında yer almıştır.³⁹ Tanrı Enlil adının Ninmah, yüce kraliçe, Ninhursag isimler verilen tanrıçayla özdeşleştirilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Buradan anlıyoruz ki bu tanrıça evrenin düzenlenmesini, uygarlığın kuruluşunu ve insanın yaratılışını başlatmıştır.⁴⁰

Sümer inanışlarına göre, gökyüzü tanrılarının mekânı olduğu, yeryüzü ise insanların ve diğer canlıların mekânı olduğu söylenmiştir. Sümer yaratılış mitleri bize insanların tanrılara hizmet etmek amacıyla yaratılmış olduğunu belirtmiştir. Tanrılar, evreni yaratıp düzenlemişlerdir. Sonrasında ise günlük işleri yerine getirmek zorlarına gitmeye başlamış ve yorulmuşlardır. Tanrılarının işlerini yaparak yüklerini hafifletecek birilerine ihtiyaç duymuşlardır. Nammu'nun onu yönlendirmesiyle Enki, tanrıça Ninhursag ile beraber balçığı kullanarak ilk insanları yaratmışlardır. Nammu'nun derin sularından alınan balçıkla yoğrularak insanı yaratılmışlardır.⁴¹

*‘‘Enki, şekilleyici, onların kafalarına akıl koyduktan sonra,
Anası Nammu’’ya şöyle dedi: ‘‘Ana, adını koyduğun yaratık – var edildi.
Tanrıların angaryaları ona yüklendi.
Abzu’’nun üzerinde bulunan kilin’’öz’’ünden yoğruldu.’’*

Enki, insanın biçimlenmesi için bilgelik gücünü kullanmıştır. Böylece insanlar tanrılara hizmet etmeye başlamışlardır.

3.a.1. Enlil ile Ninlil: Nanna'nın Döllenmesi:

Enlil ve Ninlil Sümer mitolojisinin önemli figürleri arasında yer almaktadır. Enlil, hava, rüzgâr ve fırtına tanrısı olarak tanınmaktadır. Sümer panteonunun baş tanrılarında da biridir. Ninlil ise bereket, büyüme ve doğurganlık tanrıçasıdır. Aynı zamanda ay tanrısı Nanna ve diğer ilahi varlıkların annesidir. Enlil ve Ninlil'in mitolojisi, tanrılarının ve insanlığın yaşamına dair derin temaları işlemektedir. Öykü, hem mitolojik bir aşk hikâyesi hem de kozmik düzenin kurulmasıyla ilgilidir.

152 dizeden oluşan bir metindir. Enlil'in karısı Ninlil 'i üç ayrı kişilikte gebe bıraktığı var sayılır. Şiirin giriş bölümünde Nippur kenti tanıtılmıştır. İnsandan önce de Nippur kentinin var olduğu düşünülmektedir.⁴²

³⁹Ercüment Yıldırım, « İnsanlığın Metafiziksel Kozmoloji Anlayışında Mezopotamya Mitolojisinin Sahip Olduğu Evren Algılayışının Etkisi.» *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(OS (SI) 2), 2016,s. 21.

⁴⁰ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999,s.80-81.

⁴¹ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya Mısır Filistin Hitit*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.,s.30-31.

⁴² Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.89.

‘İşte göğün ve yerin kemiği, kent, ...
İşte Nippur, kent, ...
İşte “gönülden duvar,” kent, ...
İşte Idsalla, onun duru ırmağı,
İşte Karkurunna, onun rıhtımı,
İşte Karasarra, kayıkların durduğu rıhtımı,
İşte Pulal, onun güzel suyunun, kaynağı,
İşte Idnunbirdu, onun arı kanalı,
İşte Enlil, onun delikanlısı,
İşte Ninlil, onun genç kızı,
İşte Nunbarşegunu, onun ihtiyar kadını.’

Ninlil, Enlil ile tanışmadan önce genç bir tanrıçadır. Bereketli arazilerin ve nehirlerin çevresinde yaşamaktadır. Bu dizelerden sonra Enlil’in annesi yani Nunbarşegunu kızına öğütler verir. Asıl öykü başlamış olur:

*O günlerde ana, dünyaya getirdiği genç kıza öğüt verdi,
‘Nunbarşegunu Ninlil’e öğüt verdi:
Duru ırmakta, ey kız, duru ırmakta yıkan,
Ey Ninlil, Idnunbirdu ırmağının kıyısı boyunca yürü,
Işıltılı gözlü, efendi, ısıltılı gözlü,
‘Yüce dağ,’ Enlil baba, ısıltılı gözlü, görecek seni.
Çoban...Yazgıları belirleyen, ısıltılı gözlü görecek seni,
O...Öpecek seni.’*

Kızı annesinin sözünü tutmuş. Ninlil, annesinin dediğini yapar ve kutsal sularda yıkanırken güzelliği ile Enlil’i büyüler. Enlil, Ninlil’i görür görmez ona âşık olmuş. Ancak aralarındaki ilk temas bir anlaşmazlıkla başlamış. Tam olarak bilinmemekle birlikte Tanrı Enlil’in Ninlil ile zorla birlikte olduğu düşünülmektedir:

*“Duru ırmakta, kız, duru ırmakta yıkandı,
Ninlil, Nunbirdu ırmağının kıyısı boyunca yürüdü
Işıltılı gözlü, efendi, ısıltılı gözlü,
“Yüce dağ”, Enlil baba, ısıltılı gözlü, gördü onu,
Çoban....Yazgıları belirleyen, ısıltılı gözlü gördü onu,
Efendi ona sevişmekten (?) söz etti, kız gönülsüzdü,
Enlil ona sevişmekten (?) söz etti, kız gönülsüzdü,”*

Bu birliktelikten Ninlil Ay Tanrısı Nanna ‘ya hamile kalmıştır. Enlil, Ninlil ile rızası dışında birlikte olduğu için yaptığı davranış tanrılar tarafından hoş karşılanmaz. Daha sonra, tanrılar meclisi Enlil’i bu davranışından dolayı cezalandırır. Enlil, kutsal kabul edilen Nippur’dan kovulmuş ve yeraltı dünyasına sürgün edilmiştir. Bu mitte Sümer toplumuna göre

tanrı olsa bile toplumsal düzende ahlaki olarak yanlış hareket edilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır⁴³.

*‘Enlil Kiur'da (Ninlil'in özel kutsal mekanı) gezinir,
Enlil Kiur'da gezinirken,
Büyük tannlar, ellisi birden,
Yazgıyı-belirleyen tannlar, yedisi birden,
Enlil'i Kiur'da yakaladılar (şöyle diyerek):
"Enlil, seni ahlaksız, kentten defol,
Nunamnir (Enlil'in bir sıfatı), seni ahlaksız, kentten defol."*

Enlil böylelikle Nippur'dan ayrılmış ve Ölüler diyarına gitmiş.Ninlil, Enlil'i yalnız bırakmaz. Ninlil büyümüş olan karnıyla, Enlil'i takip ederek yeraltı dünyasına gider. Ama Enlil oğlunun ölüler diyarında doğmasını istememektedir. Enlil bu durumu engellemek için bir şeyler planlamış.Yeraltı dünyasında, Enlil ve Ninlil arasında ilginç bir hikâye başlamıştır. Enlil, Ninlil'in yolunu kesmiş ve bununla kalmayıp farklı şekillere bürünmüştür.Her defasında Ninlil'i farklı kimliklerle kandırmıştır. Bu kandırmacalar sırasında Ninlil, Enlil'den birkaç tane çocuk doğurmuştur. Kapının adamı kılığında döllediğinde ölüler diyarının kralı Nergal olmuştur.

*‘Ninlil: “Elbette, Enlil senin kralın, ama ben de kraliçenim.”
Enlil: “Eğer kraliçemsen, izin ver de dokunayım ...”
Ninlil: “Kralının ‘tohum’u, ışıldayan ‘tohum’ dölyatağımdadır,
Nanna'nın ‘tohum’u, ışıldayan tohum dölyatağımdadır.”
Enlil: “Kralımın ‘tohum’u bırak göğe çıksın, bırak yere insin,
Benim ‘tohum’um, kralımın ‘tohum’u gibi, toprağa düşsün.”
Enlil, kapının adamı kılığında... Uzandı,
Onu okşadı, birleştirdi onunla, Onu okşayarak, onunla birleşerek, ...
Meslamtaea'nın tohumunu (onun) dölyatağına akıttı.”⁴⁴*

Kayıkçı kılığında geldiğinde ise şiirde adı okunmayan tanrı olmuştur.

*‘Ninlil: “Elbette, Enlil senin kralın, ama ben de kraliçenim.”
Enlil: “Eğer kraliçemsen, izin ver de dokunayım ...”
Ninlil: “Kralının ‘tohum’u, ışıldayan ‘tohum’ dölyatağımdadır,
Nanna'nın ‘tohum’u, ışıldayan tohum dölyatağımdadır.”
Enlil: “Kralımın ‘tohum’u bırak göğe çıksın, bırak yere insin,
Benim ‘tohum’um, kralımın ‘tohum’u gibi, toprağa düşsün.”
Enlil, kapının adamı kılığında... Uzandı,
Onu okşadı, birleştirdi onunla, Onu okşayarak, onunla birleşerek,
...nın kralı, Ninazu'nun “tohum”unu, (onun) dölyatağına akıttı.”⁴⁵*

⁴³ Abdullah Altuncu, “Sümerlerin Dini Tarihi.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,. Elazığ, 2011.s.36.

⁴⁴ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.93.

⁴⁵ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.94

Ninlil Nannah 'ın yerine ölümler diyarında kalması için üç çocuk doğurur .Böylelikle Nannah ölümler diyarından kurtulur ve göğe çıkar. İlk çocuk, gökyüzüne hükmedecek olan Ay Tanrısı'dır. Hikâyenin sonunda, Ninlil'in hamileliği ve yaptığı doğumları evrenin düzeni için büyük bir anlam taşır. İlk doğan çocuk gökyüzüne, diğerleri ise yeraltı dünyasına yerleşir. Bu durum, Sümerlerin kozmolojik anlayışında yaşam, ölüm ve doğanın döngüsünü temsil etmektedir diyebiliriz.

3.a.2.Dumuzi ve İnanna Mitolojisi:

Dumuzi ve İnanna mitosunda, Mezopotamya'nın Sümer uygarlığına ait, insanlık tarihi açısından da en eski aşk ve ölüm öykülerinden biridir denilebilir. Bu mitte tanrıça İnanna'nın yeraltı dünyasına inmesi ve eşi çoban tanrı olarak bilinen Dumuzi'nin ölümünü anlatılmıştır. Sümerlere göre bu olayların doğa döngüsü üzerinde etkileri olmuştur.

İnanna'nınYeraltına İnişi:

Yeraltı dünyasının kraliçesi Ereshkigal'dir. Karanlık, kasvet ve ölüm tanrıçasıdır. Bir gün İnanna ablası olan Eraškigal'i ziyaret etmeye karar vermiştir. Ancak bu ziyaretin ardında İnanna'nın yeraltı dünyasını ele geçirip Ereshkigal'in yerine geçmek ve gücünü genişletmek arzusu olduğu ima edilmiştir.⁴⁶ İnanna ablasının kendini öldürmesinden de korkmaktadır. Ayrıca yer altı dünyasının kendi kuralları vardır. Yeraltı dünyasına giren kişinin geri yeryüzüne dönüşü yasaktır. Bunu bilen İnanna yeraltı dünyasına gitmeden önce bir plan yapmıştır. Bu plan için sadık hizmetçisi Nişubur'a talimatlar vermiştir. Bu yolculuktan eğer üç gün sonra geri dönmezse kendisini kurtarmasını istemiştir. Önce Enlil'e gidip yalvarmasını istemiş. O yardım etmezse Ay tanrısı Nanna'ya gitmesini öğütlemiştir. Her ikisi de yardım etmezse Enki'yi bulmasını istemiştir. Enki'nin mutlaka ona yardım edeceğini söylemiştir.⁴⁷

İnanna yer altı dünyasına gitmeden önce en kıymetli takılarını en güzel kıyafetlerini giyer ve gider. Lapis taşından yapılmış tapınağa yaklaşır. Kapıda kapıcı ile karşılaşmış ve ona bir bahane bularak kapıdan geçmiştir. Yeraltına inen İnanna, yedi kapıdan geçmek zorundadır. İnanna, yedi kapıdan geçerken her kapıda bir giysi ya da mücevherini bırakmıştır. İnanna kapılardan geçiyormuş fakat her kapıdan geçişinden sonra daha güçsüzleşiyormuş. En sonunda savunmasız bir şekilde kardeşi Ereshkigal'in karşısına çıkmıştır. Ereshkigal, İnanna'nın bu davranışından hoşlanmamıştır ve ona karşı düşmanca davranmıştır. Ereshkigal ise yeraltı dünyasında adaletin temsilcisi olarak bilinmekteymiş. İnanna böyle davranarak gücünü kötüye kullanmıştır ve kurallara uymamıştır. Bundan sonra yeraltı yasalarını uygulamak gerektiğini düşünen Eraškigal onu yargılamak istemiştir. Yeraltı dünyasının yargıçları Anunnakilerdir. Anunnakiler İnanna'yı ölüm cezasına çarptırmıştır. İnanna yeraltı dünyasında öldürülmüş, bir ceset haline getirilmiştir.

İnannanın yeraltında hapis kaldığı sürede yeryüzünde yaşam durma noktasına gelmiştir. Topraklar kurumuş, doğurganlık sona ermiştir. İnanna'nın ölümü, yaşamın ve bereketin durmasıyla sonuçlanmıştır. İnanna'nın yeraltına inmeden önce verdiği talimatlar sayesinde, hizmetçisi Nişubur, önce Enlil ve Nanna'ya gider onlar bu işe karışmaya yanaşmayınca Enki'ye giderek yardım ister. Tanrılar, İnanna'nın ölümünün evrendeki dengeyi bozduğunu

⁴⁶ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.196.

⁴⁷ Ebru Uncu,« Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar.» *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.*, Denizli, 2011.s.45.

fark eder ve onun yeniden diriltilmesini sağlar. Enki, yaşamın yeniden başlaması için İnanna'yı diriltmek üzere Kurgarru ve Kalaturru adında iki küçük varlık yaratır. Bu varlıklar, yeraltı dünyasına girip Ereshkigal'i yatıştırır ve İnanna'nın cesedine yaşam yiyeceğini ve yaşam içeceğini altmış kez serperler ve tanrıça yaşama geri döner.⁴⁸

Tanrılar, İnanna'nın serbest bırakılması gerektiğine karar vermişlerdir. Ancak bu duruma göre yeraltından birinin çıkabilmesi için başka birinin onun yerine oraya gitmesi gerekmiş. İnanna çok düşünmüş o mu bu mu derken, sevgilisi Dumuzi'yi yerine kurban olarak seçmiştir. Çünkü İnanna yeraltına döndüğünde Dumuzi'nin yas tutmadığını keyif sürdüğünü görmüştür. Bu duruma çok öfkelenmiş ve onu yeraltında kendisinin yerine kalmaya mahkûm etmiş. Ancak Dumuzi'nin kız kardeşi Geshtinanna ağabeyi için fedakârlık yapmak istemiştir. Böylece dönüşümlü olarak Dumuzi ve Geshtinanna yılın yarısını yeraltında geçirmişlerdir. Sümer toplumunda Dumuzi'nin yeraltına gönderilmesi, mevsim döngüsünü açıklayan bir hikâyedir. Dumuzi'nin ölümü kışın gelmiş olduğunu anlarız, yeraltında geçirdiği sürenin sona ermesi ile birlikte ise baharın gelişini bize anlatır.

3.b. Evrenin Kökeni Mitler

Evrenin kökeniyle ilgili mitler, insanlığın evreni, doğayı anlama çabasından doğmuştur. Sümerlerin evrenin kökenine dair mitleri, genellikle karışıklık halindeki bir başlangıçtan düzenin yaratılışına odaklanır. Toplumsal düzenin kozmik düzenle olan bağlantısını vurgulamıştır. Evrenin kökenine ilişkin mitler, insanlık tarihinin en eski ve evrensel anlatıları olarak bugün de yer almaktadır.

3.b.1.Sümer Tufan Miti

Mezopotamya'nın coğrafi koşulları ve sık sık yaşanan taşkınlarla doğrudan ilişkilidir. Bölgenin sık olarak sel baskınlarına maruz kalması, böyle bir miti şekillendirmiştir. Sümerlerin doğayı anlamlandırma ihtiyaçları vardır. Çünkü tarıma dayalı bir toplum oldukları için doğa olaylarını kontrol etmeleri önemliydi. Aynı zamanda, mitoloji yoluyla insanoğlunun doğa karşısındaki güçsüzlüğü ve tanrılara bağımlılığı da vurgulanmıştır. Bu hikâye, hem Sümerlerin çevresel ve kültürel koşullarını yansıtmış hem de insanlığın her dönemde sorduğu soruları sorularını ele almıştır. Bunlar; yaşam, ölüm ve ölümsüzlüktür.

İngiliz arkeolog Sir Leonard Woolley ve Alman arkeolog Erich Schmidt'in Ninova'da yaptığı kazılardan sonra gün ışığına çıkan tabletlerde Tufan Efsanesine rastlanmıştır. Philadelphia Üniversitesi Müzesi'nin Nippur koleksiyonunda 1914 yılında tablet yayınlanmıştır.

Sümerlerin inanışına göre, tanrılar insanları kendi hizmetkârları olarak yaratmıştır. İnsanlar, tarım yapmak, tanrılar için tapınaklar inşa etmek ve onları memnun edecek törenler düzenlemek gibi görevlerle yükümlüymüş. Ancak zamanla insan nüfusu artmış. Tanrılar insanlardan gelen gürültüden rahatsız olmaya başlamışlar. İnsanların bu huzursuz edici, yaptıklarını umursamaz davranışları, tanrıların sabrını taşımıştır. Bu dönemde baş tanrı olan Enlil, insanların bu şekilde davranmaya ve yaşamaya devam edemeyeceğine karar vermiştir. İnsanları tamamen yok etmek için yeryüzüne büyük bir sel felaketi göndermeyi planlamış. Tanrılar meclisinde büyük afete karar verilmiş. Yalnız bu karar verilirken tüm tanrılar bu kararı onaylamak istemese de kabul etmek zorunda kalmış. Tufan hazırlıkları

⁴⁸ Samuel Noah Kramer, *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.s.197-198.

başlamıştır. Tüm tanrılar bu planı onaylamış fakat bilgelik tanrısı Enki, insanlara derin bir sempati duymuş ve onların korunması gerektiğine inanmış. Enki, diğer tanrılara karşı çıkmaya cesaret edemese de, insanlığa yardım etmenin bir yolunu bulmuş. Tanrılar meclisinde alınan, kimsenin bilmemesi gereken bu kararı, seçilmiş bir insan olan Ziusudra'ya bildirmiş. Ziusudra, Sümer anlatısına göre adaletli, erdemli ve tanrılara sadık bir insanmış. Enki, onunla gizlice konuşarak yeryüzüne büyük bir selin geleceğini ve hayatta kalması için bir gemi inşa etmesi gerektiğini söylemiş. Enki ayrıca geminin nasıl inşa edileceği, hangi malzemelerin kullanılacağını da anlatmış. Daha sonra ise hangi canlıların gemiye alınacağı konusunda Ziusudra'ya talimatlar vermiştir. Ziusudra, Enki'nin talimatlarını yerine getirmiş ve büyük bir gemi inşa etmeye başlamıştır. Geminin büyüklüğünü, yapılışını anlatan tabletler okunmadığı için geminin büyüklüğü bilinmemektedir. Metnin okunan parçalarında artık metnin ortalarına gelinmiştir.⁴⁹ Bu gemi, tufan sırasında onu, ailesini ve hayatta kalması gereken diğer canlıları korumak içindir. Ziusudra, gemiyi hazırlarken halkına tufan hakkında bilgi vermemiştir.

Tanrılara olan sadakati ve Enki'nin ona verdiği öğütler, ona olan güveninden dolayı görevi tamamlamıştır. Tanrılar, tufanı başlatmışlar. Büyük fırtınalar kopmuş, şiddetli yağmurlar yeryüzünü sular altında bırakmıştır. Topraklar ve insanlar, tanrıların gazabından kurtulamamışlar. Tufan, yedi gün yedi gece boyunca devam etmiş ve sonunda tüm yaşamı yok etmiştir. Ziusudra'nın gemisi ise suların üzerinde güvenle yol almıştır. Tufan sona erdiği zaman, gemi bir dağın zirvesine oturmuştur. Sular çekilmeye başlamış ve Ziusudra, dışarı çıkıp durumu değerlendirmiştir. Kurtulmasının bir kutlaması olarak tanrılara bir kurban sunmuştur. Tanrılar, bu kurbanın kokusunu almış ve Ziusudra'nın sadakatinden etkilenmişler.

“Olağanüstü kuvvetli bütün fırtınalar, bir olup saldırdı,

Tufan yeryüzünü kapladı,

Yedi gün, yedi gece boyunca,

Tufan ülkeyi kasıp kavurdu,

Koca gemi azametli sulara çarpıp dururken,

Işığını yere göğe saçan Utu çıktı.

Ziusudra koca geminin bir penceresini açtı,

Kral Ziusudra, Utu'nun önünde yerlere kapandı,

Bir öküz kesti kral, bir koyun kesti”

Enlil başlangıçta tüm insanların yok edilmesini istemesine rağmen, Ziusudra'nın hayatta kalmasına ve sadakatine tanık olduktan sonra yumuşamıştır. Tanrılar, Ziusudra'nın ve ailesinin insanlığın devamı için bir başlangıç olmasına karar vermişler. Bununla birlikte, Ziusudra'ya büyük bir de ödül bahsetmişler. Ona ve eşine ölümsüzlüğü vermişler.⁵⁰ Bu olay Sümer mitolojisinde bir insanın tanrısal bir statüye yükseldiği nadir olaylardan biridir diyebiliriz. Sonunda bir parçası eksik olan tablet bu şekilde anlatmaktadır. Kırık olan tablet yeniden okunduğunda ise Ziusudra'nın ölümsüzlüğü nasıl aldığı anlatılmıştır:

⁴⁹ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.174.

⁵⁰ Samuel Henry Hooke , *Ortadoğu Mitolojisi*, Çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 38

‘‘Kral Ziusudra, An ve Enlil’in önünde yerlere kapandı;

Ona tanrıları gibi bir hayat verdiler,

Tanrıları gibi ebedi soluğu onun için yere indirdiler.

Böylece kral Ziusudra’yı insanın ve ...nin adının koruyucusunu,

Geçiş dağında, Dilmun dağında, güneşin doğduğu yere

Onlar (An ve Enlil) yerleştirdiler.’’

Daha sonra kalan kısım okunamamaktadır⁵¹

Tufan olayı, Sümerler için sık sık yaşanan Mezopotamya taşkınlarına mitolojik bir açıklama getirmektedir. Sümerler, bu tür doğal afetleri tanrısal bir cezalandırma veya yeryüzünün yeniden düzenlenmesi olarak görmüşlerdir. Ziusudra’nın hikâyesi, tanrılara ya da çevremizdeki insanlara olan sadakatin ve doğru yolu takip etmenin ödüllendirileceği fikrini bizlere vurgulamaktadır. Aslında bu hikâyede tufan, bir yıkımı ifade etse de bunun ötesinde bir yenilenme ve yeniden doğuş hikâyesidir.

3.b.2. Sümer Bilgameş (Gılgamış) Destanı

Bilgameş Destanı, dünya edebiyatının en eski epik şiirlerinden biridir. Destanın buluntu yerleri farklılık göstermektedir. Farklı dillerde de kopya edilmiştir. Sümer, Akad, Babil ve Asur dillerinde yazılmış farklı versiyonları bulunmaktadır. Destan altı şiirden oluşmuştur. Gılgamış Destanı, M.Ö. 2100-2000 yıllarına tarihlenen Sümer tabletlerinde başlamış ve Babil’de daha gelişmiş bir forma kavuşmuştur. Bu hikâyede, Uruk Kralı Gılgamış’ın (Sümerce *Bilgames*) yaşamını, maceralarını, dostluğunu ve ölümsüzlük arayışını konu edilmiştir. İnsanların ölümlü olduğu ve yalnızca tanrılara ölümsüzlük bahşedildiği teması destanın ana konusu olmuştur. Ölüm, dostluk, yaşamın anlamı ve insanın sınırları gibi evrensel temaları ele almış ve günümüzde tartışılan sorulara ışık tutmuştur.

Gılgamış, Sümer şehri olan Uruk’un kralıdır. Gılgamış vücudunun üçte ikisi tanrı üçte biri insandır. Tanrıça Ninsun’un oğlu, ölümlü bir kralın soyundan geldiği düşünülmüştür.⁵² Güçlü, bilge ve cesur bir liderdir fakat bunun yanında kibirli ve zalim yönetimi vardır. Halkı bu durumdan rahatsız olmaktadır. Sonunda Uruk halkı tanrılara dua etmişler ve Gılgamış’a denge sağlamak için bir eş yaratmalarını istemişlerdir. Tanrılar, Gılgamış’a eşit bir rakip olarak vahşi bir adam olan Enkidu’yu yaratmışlar. Enkidu, başlangıçta doğada hayvanlarla birlikte yaşayan, medeniyetle tanışmamış bir varlıkmış. Bir rahibe veya Sümer kaynaklarına göre bir tapınak kadını Enkidu’yu evcilleştirmiş ve onu Uruk’a yönlendirmiştir.

Uruk’ta büyük bir şenlik varmış. Burada Gılgamış ile karşılaşmışlar. Enkidu, Uruk’a geldiğinde Gılgamış ile güreşmiş. Enkidu ve Gılgamış, ikisi de birbirini yenemeyeceklerini anlamışlar. Güreşin sonunda, Gılgamış ve Enkidu kardeş gibi yakın bir dostluk kurmuşlar. Bu dostluk destanın en güçlü temalarından birisidir denilebilir.

⁵¹ Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi*. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.s.174-175.

⁵² Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 70.

Gılgamış ve Enkidu, cesaretlerini kanıtlamak için tanrıların kutsal Sedir Ormanı'na gitmeye karar verirler. Burada korkunç dev Humbaba vardır ve ormanı korumaktadır. Ustalara silhlar yaptılar ve yola çıktılar. İkili, yedi sedir ağacından geçmişler. Dev onların geldiğini farketmiş ve Gılgamış'ı uyutmuş. Bu sırada Güneş tanrısı Ut'unda yardımıyla Humbaba'yı yenmişler. Humbaba burada merhamet istese de onu dinlememiş ve onu öldürmüşler. İşte onlar için zafer sayılan bu olaydan sonra tanrılar öfkelenmiştir. Çünkü Humbaba'nın ölümü düzeni bozmuştur.

Diğer bir anlatıya göre ise Tanrıça İnanna (Aşk ve Savaş Tanrıçası), Gılgamış'a âşık olmuş ve onunla evlenmek istemiştir. Artık sadece Sümer halkının değil Tanrı ve tanrıçaların da yanında kahraman olmuşlardır. İnanna sevgililerine kötü davranırmış bunu bilen Gılgamış bu teklifi reddetmiştir. İnanna reddedildiği için çoköfkelenmiş ve babası tanrı An'dan Gök Boğası'nı göndermesini istemiştir. Gök Boğası, Uruk kentine büyük bir yıkım getirmiştir. Gılgamış ve Enkidu, boğayı öldürmüşler fakat bu durum karşısında tanrıların sabrı taşmıştır. Tanrılar, Gılgamış ve Enkidu'yu cezalandırmaya karar vermişler. Cezayı çekecek olan ise Enkidu olmuş. Enkidu ölümcül bir hastalığa yakalanmış. Enkidu çok acı çekmiş ve sonunda ölmüş. Onun acılı ölümü karşısında, Gılgamış çok sarsılmış ve derin bir üzüntü duymuştur. Onun ölümünü kabul etmek istememiş. Dostunun ölümüyle birlikte ölümün kaçınılmaz olduğunun da farkına varmış. Bundan böyle ölümsüzlüğü aramaya karar vermiş.

''Benimle birlikte bunca tehlikeye göğüs germiş

Can Dostumu

Bütün insanların kaçınılmaz kaderi

Ölüm yere çaldı

Altı gün yedi gece gözyaşı döktüm onun için

Ve razı olmadım gömülmesine

Ta ki burnundan kurtçuklar düşene kadar

İşte o zaman ölümden korkmaya

Ve bozkırda başıboş dolaşmaya başladım

Dostumun acısını içime gömerek

Basıboş dolaştım durdum bozkırda

Nasıl olur da susarım

Nasıl olur da sessiz kalırım

Can dostum

Balçık oldu

Enkidu, can dostum

Balçık oldu

Ve ben de onun gibi

Bir daha asla kendime gelmemek üzere Kara toprağa karışacak değil miyim? ...''⁵³

⁵³ Jean Bottero, *Gılgamış Destanı: Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.,s.173,178-183.

Dostu öldükten sonra ölümlülüğün korkusunu derinden hissetmeye başlamıştır. Gılgamış, ölümsüzlüğü bulmak için uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkmıştır. Bu arayışı sırasında birçok zorlukla karşılaşmış ve çeşitli mitolojik varlıklarla tanışmıştır. Sonunda, tufandan sağ kurtulmuş olan ve tanrılar tarafından ölümsüzlük verilen Utnapiştım'a ulaşmıştır. Utnapiştım, Gılgamış'a tanrıların bir zamanlar insanları büyük bir tufanla yok etmeye karar verdiklerini anlatmıştır. Kendisine, tanrı Enki'nin yardım ettiğini ve bir gemi yaparak hayatta kaldığını anlatmıştır. Ancak Utnapiştım, Gılgamış'a ölümsüzlüğü boş yere aradığını ve ölümsüzlüğün yalnızca tanrılara ait olduğunu söylemiştir. Artık Gılgamış ve diğer insanların bu durumu kabul etmesi gerektiğini söylemiş. Fakat Utnapiştım Gılgamış'a bir umut ışığı sunmuş. Ona gençliği geri kazandırabilen bir bitkiden söz etmiş ve bitkinin yerini tarif etmiştir. Gılgamış, bu bitkiyi arayıp bulmuştu. Ancak aksilik bu ya dönüş yolunda iken Gılgamış bir gölete girmek istemiş. Bu sırada bir yılan bitkiyi almış ve gitmiş. Bitkinin kaybolması, insanın ölümsüzlüğe erişemeyeceği bir kanıt olabilir diyebiliriz. Gılgamış, ölümün kaçınılmaz olduğunu öğrenmiştir. Gılgamış, Uruk'a geri dönmüştür. Döndüğü zaman yaptığı muhteşem surlara bakmış asıl olanın insanın yaşam sürecindeki başarıları olduğunu anlamıştır. Ölümsüzlük arayışı sonunda alçak gönüllü ve bilge bir lider olmuştur.

Destanın bize verdiği en temel mesaj ise insanın ölümlü bir varlık olduğudur ve insanın bu gerçeği kabul etmesi gerektir.

4.Sümer Mitlerinin Aktarıldığı Diğer İnanç Sistemleri

Yazının ilk kez Sümerler tarafından bulunmuş olması, bu mitlerin yazılı kültür yoluyla diğer toplumlara aktarılmasını sağlamıştır. Akadlar ve Asurlar, Sümer mitlerini kendi kültürel çerçevelerine uyarlamışlardır. Sümer mitlerinde tanrılar tarafından yaratılmış bir kral olan Bilgameş, Akad ve Asur dönemlerinde Gılgamış adıyla daha geniş bir anlatıya dönüşmüştür. Babiller'deki Enuma Eliş yaratılış destanı, Sümer yaratılış mitlerinden etkilenmiştir ve devamı gibidir. Sümer mitleri, Babil, Asur, Hitit, Kenan, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi çeşitli inanç sistemlerine aktarılarak bu dinlerde de hayat bulmuş, evrim geçirmiştir.

4.a Babil Mitleri

Babil mitolojisi, antik Mezopotamya'nın derin kültürel ve dini inançlarını yansıtan zengin bir anlatı geleneğidir. Babil halkı, Sümer, Akad ve Asur kültürlerinin etkisiyle karmaşık bir panteon ve yaratılış mitolojisi geliştirmiştir. Bu mitoloji, evrenin yaratılışı, evrenin düzeni sırasında tanrılar arasındaki mücadeleleri ve insanlığın kökenleri gibi temel temalara odaklanır. Babil mitleri, tanrıların, kahramanların ve kozmik olayların hikâyelerini içermiştir.

Babil mitolojisi için Sümer mitlerinin doğrudan mirasçısı denilebilir. Babil tanrıları ve mitleri, Sümer panteonunun üzerine inşa edilmiş fakat daha da geliştirilmiştir.

Enki (Sümer) :Ea (Babil): Bilgelik ve su tanrısıdır.

İnanna (Sümer) :İştär (Babil): Aşk ve savaş tanrıçasıdır.

Enlil (Sümer) : Marduk (Babil): Sümer'in hava ve fırtına tanrısı olan Enlil'in özellikleri, Babil'in baş tanrısı olan Marduk'a aktarılmıştır.

Başlıca Babil Tanrıları

Marduk: Babil panteonunun en önemli tanrısıdır. Özellikle "Enuma Eliş" destanında Tiamat'ı yenerek tanrılar arasında üstünlük kazandığı anlatılır. Elli özel sıfatla anılmıştır.⁵⁴ Marduk, düzeni ve adaleti temsil eder.

Tiamat: Kaosu temsil eden dişi bir varlıktır. Deniz ejderhası olarak tasvir edilir ve yaratılış destanında Marduk'un baş düşmanıdır.

Ea (Enki): Bilgelik, sihir ve su tanrısıdır. İnsanları yaratan tanrı olarak bilinir.

Anu: Göklerin tanrısı ve tanrıların en büyüğüdür. Ancak genelde daha pasif bir figür olarak karşımıza çıkar.

İshar : Aşk, savaş ve bereket tanrıçasıdır. Çok güçlü ve karmaşık bir figürdür; hem yaratıcı hem de yıkıcı özellikler taşır.

Babil mitolojisinde ölüm sonrası yaşam, yeraltı dünyasında devam eder. Ruhlar, karanlık ve kasvetli bir diyar olan Kur'da sonsuz bir varoluşa mahkûm olur. Bu dünya, Sümer mitolojisindeki yeraltı dünyası kavramından etkilenmiştir.

4.a.1.Babil Yaratılış Miti

Babil Yaratılış Miti, büyük Babilonya Yeni Yıl Şenliği olarak anılan Akitu ile ilişkilendirilmiştir.Şarkılarla,şiirlerle de törensel bir biçim bulmuştur. Mezopotamya mitolojisinin en önemli ve etkileyici metinlerinden bir başkası olan Enuma Eliş üzerinden Babil Yaratılış miti aktarılmıştır.

Mezopotamya'nın Babil dönemine ait olan Enuma Eliş miti, I. Babil döneminde yazıldığı düşünülen bir yaratılış destanıdır.Marduk'un bu dönemde ulusal tanrı olduğu düşünülmektedir.⁵⁵ Yaratılış mitosunun içinde yazılı olduğu yedi tablet vardır. İlk olarak, İngiliz araştırmacıların Nineveh 'te yaptıkları kazılarda bulunmuştur. Bu tabletlerin bazı parçaları ise George Smith tarafından, 1876 yılında çevrilerek yayınlanmıştır. Birinci tablette, evrende sadece, tatlı su olan Apsu ile tuzlu su olan Tiamat'ın dışında hiç bir şeyin var olmadığı ilksel dönemden bahsedilmektedir. Bunların birleşmesinden tanrılar meydana gelmiştir. İlk tanrı çifti olarak Lahmu ile Lahumu'yu görmekteyiz. Onların birleşmeleri sonucunda Anşar ve Kinşar doğmuştur. Anşar ve Kinşar 'ın birleşmesi ile gök tanrı olarak bilinen Anu ile toprak ve su tanrıları Nudimmud'u, diğer bir adı Ea'yı meydana getirirler. Marduk'un babası Ea'dır. Bu destan Marduk'u anlatan ilk temel eser olmuştur. Marduk bu eserde sürekli olarak övülmekte ve yüceltilmektedir.

Enuma Eliş

Destan, kaosun hüküm sürdüğü ilksel bir dönemde hayat bulmaktadır.Daha gök ve yer birbirinden ayrılmamıştır. Sadece Apsu ve Tiamat vardır. Apsu ve Tiamat, kaotik suların birleşimi olarak kabul edilmiştir ve ilk tanrıları doğurmuştur. Lahmuve Lahamu, ardından daha

⁵⁴ Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, Ayışığı Kitapları Kitapevi, İstanbul 2017., s.33.

⁵⁵ Alexander HEIDEL, Enuma Eliş "*Babil Yaratılış Destanı*", Ayraç Yayınları, (Çev. Ğ. Birkan), 1. Basım, Ankara 2000., s.9.

genç olan tanrılar olan Anşar ve Kişar ortaya çıkmışlar. Bu tanrılar, diğer tanrılarının ataları sayılmışlardır.

‘‘Üstte değirmi gök adsızken,
Altta da yağız yer ad almamışken;
Onları doğurtan ilk önce Apsû,
Mummu ve Tiamat, hepsini doğuran,
Hala sularını ayırmamışken,
Otlaklar yoktu bir sazlık bile görünmüyordu;
(öteki) tanrılarının hiçbirini var edilmemişti henüz;
Daha adlarıyla çağırılmamış, yazgıları yazılmamıştı;
(işte o zamanlarda) yaratıldı tanrılar onların bağrından
Lahmu ile lahâmu geldiler dünyaya (ve) aldılar adlarını
Büyüyüp boy atmamışlardı ki daha,
Anşar ile Kişar yaratıldılar; geçtiler boyca onları. ’’⁵⁶

Zaman geçtikçe genç tanrılar çoğalmış ve gürültü yaparak Apsu’yu rahatsız etmişler. Apsu, onları yok etmeyi planlamaktaymış. Ancak bu planı tanrılar öğrenmiş ve Apsu’ya karşı harekete geçmişler. Ea bilgelik tanrısıdır ve Apsu’nun niyetini öğrenmiştir. Bundan hoşlanmamıştır. Ona karşı bir büyü düzenlemiştir. Ea, bu planda başarılı olmuş ve Apsu’yu öldürmüş. Sonra onun cesedinden kendi sarayını inşa etmiştir. Bu olay, tanrılarının Tiamat ile çatışmasının da başlangıcını oluşturmuştur. Apsu öldükten sonra Tiamat ise hem üzülmüş hem de öfkelenmiş. Sonra eşinin intikamını almaya karar verir. Onlardan itikam almak için devasa canavarlar yaratmıştır. Bu canavarlar arasında ejderhalar, aslan-köpek ve akrep adamlar gibi yaratıklar bulunuyormuş. Bunlarla Tiamat kendine büyük bir ordu kurmuştur. Tiamat, ordusunun başına Kingu’yu getirmiş. Onu silahlendirmiş. Ona ‘‘Kader Tabletleri’’ni vererek onu güçlü bir lider yapmıştır.

İkinci tablette ise saldırı haberinin tanrılar arasında nasıl karşılandığını bize anlatmaktadır. Tiamat çok öfkeli ve güçlü bir ordusu vardır. Kingu’nun ordusunun gücü, diğer tanrılar arasında korkuya yol açar. Tanrılar, aralarından birini seçip Tiamat ile savaşması için görevlendirmek isterler. Önce Ea Apsu’ya karşı kazandığı zaferden dolayı görevlendirilir. Fakat Ea savaşa girdi mi yoksa girmedi mi belli değil. Daha sonra Anu Tiamat’ı ikna etmek için görevlendirilir ama başarılı olamaz. Marduk, bu göreve talip olur. Ancak bir şart sunar. Tiamat’ı yenerse, tanrılar arasında en yüce güç ona ait olacaktır. İkinci tablet burda son bulur.

Üçüncü tablette Tanrılar, bu teklifi kabul ederler. Şölenler yapılır.

Dördüncü tablette ise Marduk kral olur ve krallık alametlerini alır. Marduk, silahlarını kuşanır ve Tiamat’a karşı çıkar. Yanında rüzgârlar, fırtınalar ve devasa ağlar vardır. Tiamat ve Marduk arasındaki savaş, kozmik bir mücadele olarak tasvir edilmiştir. Marduk, güçlü rüzgârlarıyla Tiamat’ı hareketsiz hale getirmiş ve ardından onu bir okla öldürmüştür. Tiamat’ın cesedi ikiye bölünür. Bir yarısı gökyüzünü, diğer yarısı yeryüzünü oluşturur. Bu, evrenin yaratılışının en önemli sembolik anıdır denilebilir. Marduk, Tiamat’ın bedeninden evreni düzenlemeye devam eder. Gökyüzüne yıldızları yerleştirir ve takvim sistemini kurar. Güneş, ay ve yıldızların döngüsü, Marduk’un düzenine göre işler. Yeryüzüne dağları, nehirleri ve diğer doğal yapıları yerleştirir.

⁵⁶ Alexander HEIDEL, Enuma Eliş ‘‘Babil Yaratılış Destanı’’, Ayraç Yayınları, (Çev. Ğ. Birkan), 1. Basım, Ankara 2000., s.33.

Marduk savaşı kazanmıştır ve yazgı tabletlerini Kingu'dan almıştır. Bu tabletleri kendi göğsüne bağlayarak tanrılar arasında en büyük yetkiyi almıştır. Marduk'un zaferinden sonra Tanrılar ona bağlılık yemini etmişlerdir. Tanrılar, Marduk'a teşekkür ederken, onun liderliği altında daha az çalışacaklarını umarlar. Marduk, tanrıların işlerini kolaylaştırmak için onlara bir çözüm sunar ve insanı yaratır. Tiamat'ın ordusundan Kingu'yu öldürülür ve onun kanı kullanılarak insanlar yaratılır. İnsanlar, tanrılara hizmet etmek ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için var olmuş olurlar. İnsanlar, tanrılara hizmet etmek için yaratılmıştır anlayışı, Mezopotamya dini ve toplumsal yapısının temel taşlarından biridir. Tanrılar, Marduk'u evrenin mutlak hâkimi ilan ederler.

Marduk'a elli farklı unvan ve isim verilmiştir. Bu isimler, onun gücünü ve her şeyin üstünde olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle Babil, Marduk'un dünyadaki merkezi olarak kutsanmış ve tanrının evi olmuştur. Babil'in kutsallığı meşrulaştırılmıştır.

Bu destan, Babil'in kozmolojisi, insanlığın kökeni ve Babil tanrısı Marduk'un panteonun başına geçişi gibi temel kavramları bize açıklamaktadır.

Resim 22: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Marduk_and_pet.jpg E.T.:25/12/2024,21:10

4.a.2.Babil Tufan Miti:

Sümerce yazımında eksik parçalar yüzünden bölük pörçük olan anlatı Babil mitosunda daha nettir. Babilonyalı mitte Gılgamış Destanını da içine alan daha geniş bir anlatım sunulmuştur. Metinlerin çoğu, M.Ö. 2. binyıldan kalma **kil tabletlerde** bulunmuştur. Gılgamış Destanı'nın bu bölümü, 19. yüzyılda Asur Kralı Asurbanipal'in Ninova'daki kütüphanesinde keşfedilmiştir.

Resim23:BüyükTufan tableti

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Tablet_XI_or_the_Flood_Tablet_of_the_Epic_of_Gilgamesh,_currently_housed_in_the_British_Museum_in_London.jpg.E.T.:25/12/2024,21:00.

Bu hikâye, Gılgamış Destanı'nın on birinci tabletinde geçer. Gılgamış dostu Enkidu'nun ölümünden sonra, ölümsüzlüğün sırrını öğrenmek için Utnapiştim'i bulmak için yolculuğa çıkar. Sadece Tanrı Şamaş'ın ölüm sularını geçtiği ve bunun çok zor olduğu söylenir. Bu yolculuğun ne kadar zor olduğu anlatılsa da dinlemez. Bu tehlikeli yolculuğu tamamlar ve Utnapiştim'i ziyaret eder. Utnapiştim'e nasıl ölümsüzlüğü kazandığını sorar. Utnapiştim Tufan olayını anlatır. Utnapiştim, ona kendi hikâyesini anlatmış, ölümsüzlüğün tanrılar tarafından verilen bir lütuf olduğunu ve herkes için mümkün olmadığını açıklamıştır.

Mezopotamya mitolojisinde tanrılar, insanların varoluşunun ve düzeninin mutlak yöneticileri sayılırdı. İnsanlar tanrılar tarafından yaratılmıştır fakat bu yaratılış insanlar için bir lütuf değildir. İnsanın yaratılışını tek bir amacı vardır; tanrılara hizmet etmek. Tanrılar, tapınaklarda ve yaşamlarında rahat etmeleri için insanları kendilerine hizmetkâr olarak görmüşlerdir. Zamanla insanlar çoğalmışlar. Dünyada, tanrıların hoşuna gitmeyecek şekilde bir karmaşa oluşmuştur. Tanrılar arasında geçen sohbetlerde, insanların sayısının artması ve çıkardıkları gürültülerin tanrıları rahatsız ettiği belirtilmiştir. Özellikle Enlil bu durumdan çok rahatsız olmuştur. İnsanların yok olmasını isteyen Enlil bir tufan planlar. Fakat tanrılar arasında herkes bu kararı desteklememiştir. Tanrılar bu öneriye itiraz etmek isteseler de, Enlil'in baskın otoritesine karşı koyamamışlar ve tufan kararı alınmıştır. Bilgelik tanrısı Ea insanlığa yardım etmek istemiştir. Tufan planına karşı çıkamamış ancak doğrudan müdahale edemediği için insanları dolaylı yoldan kurtarmaya çalışmıştır.

Ea, insanlardan yalnızca birini, dindar ve bilge olan Utnapiştim'i kurtarmaya karar verir. Utnapiştim'e gizlice kamış kulübesinin duvarı yoluyla seslenmiş ve ona tanrılarının planını açıklamıştır. Bulunan tüm canlıların yok olacağını söylemiştir. Fakat bu kararlarının neden alındığı ile ilgili bilgi vermemiştir.⁵⁷

Tüm bu konuşulanların ardından Ea, büyük bir gemi yapmasını ve ailesini, çeşitli hayvanları ve yaşam için gerekli olan tohumları gemiye almasını söylemiştir. Utnapiştim gemiyi yaparken soranlara ne diyeceğini sormuştur. Ea ise Enlil'in tepkisini çektiğini bu yüzden buradan gitmek zorunda olduğunu söylemesini istemiş. Geminin hangi boyutlarda olacağı hakkında bilgi vermiştir. Gemi küp şeklinde eni boyubirbiri ile aynı olacaktır. Geminin nasıl yapıldığı ve ne yüklendiği ise şu şekilde olmuştur:

*“(Sahip olduğum her şeyi) gemiye yükledim;
Sahip olduğum gümüşün hepsini ona yükledim;
(sahip olduğum) altının hepsini ona yükledim;
Sahip olduğum tüm canlı varlıkları (yükledim) ona.
Tüm ailemi ve akrabamı gemiye yolladım.
Kırın hayvanlarını, kırın yabanıl varlıklarını,
Tüm zanaatçıları tekneye yolladım.”*⁵⁸

⁵⁷ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya Mısır Filistin Hitit*. Ankara: imge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.s.58.

⁵⁸ Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya Mısır Filistin Hitit*. Ankara: imge Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.s.59.

Bundan sonra Tufan başlamış Tanrı Adad (fırtına tanrısı) harekete geçmiş ve gürlemiş. Yer altı tanrısı Nergal ise göklerde bulunan okyanusun sularını tutan kapıları yırtarak açmış. Anunnaki tanrıları ise meşalaları ile ülkeyi ateşe vermişlerdir. Ürkütücü bir şekilde yeryüzünü sular kaplamış. Gökler karanlığa bürünmüş, fırtınalar ve yağmurlar insanları yok etmiştir. Tanrılar bile bu kadar büyük bir yıkım beklemiyormuş. Yıkımın büyüklüğünden korkmuş ve pişmanlık duymuşlardır. İştâr (aşk ve bereket tanrıçası), insanların yok olmasına üzüldüğünü dile getirmiş ve ağlamaya başlamıştır. Tanrılar gökyüzünde toplanarak birbirlerine sığınmışlardır. Tufan altı gün altı gece sürmüştür. Yedinci gün Tufan durduğunda yeryüzü yeniden sakinleşmiş fakat her yer çamur olmuştur.

Yeryüzü sakinleşmiş ve sular çekilmeye başlamıştır. Utnapiştım, tufanın sona erdiğinden emin olmak istemiş ve bunun için kuşlar göndermiştir. İlk gönderdiği kuş geri dönmüş çünkü karaya konacak bir yer bulamamıştır. Daha sonra gönderdiği bir güvercin ve bir kırlangıç da geri dönmüştür. Ancak son olarak gönderdiği karga, karaya konacak bir yer bulmuş ve geri dönmemiştir. Bunun üzerine Utnapiştım, gemiyi karaya oturtmuştur. Geminin oturduğu yer Nisir Dağı olarak belirtilmiştir. Utnapiştım, gemiden indikten sonra tanrılara şükretmek için bir kurban sunmuştur. Kurban dumanı gökyüzüne yükseldiğinde tanrılar bunu fark etmiş ve huzura kavuşmuştur. Özellikle Tanrılardan Ea ve İştâr, Utnapiştım'ın bağlılığını övmüşlerdir.

Enlil ise başlangıçta Utnapiştım'ın kurtulmasından rahatsız olmuştur. Ancak Ea, bu kurtuluşun tanrıların lütfunu göstermek için bir fırsat olduğunu anlatmış ve onu ikna etmiştir. Sonunda tanrılar Utnapiştım ve eşine bir ödül vermişler. Utnapiştım ve eşi, insanlık dışındaki bir konuma yükselterek ölümsüzlükle ödüllendirilmişler. Bu ödül, onların tanrıların yüce lütfünün bir sembolü olarak yaşamlarını sonsuzlaştırmıştır.

SONUÇ

İnsanların yıllar önce dünya, tanrılar ve insanlık hakkındaki inançlarını şekillendiren bir düşünce sistemi olarak mitoloji ortaya çıkmıştır. Yaptığım çalışmaya göre Sümerler bundan yıllar önce bu dini hikâyeleri edebi bir şölenle, yaratıcılıklarını da kullanarak bizlere sunmuştur. Sümerlerin yarattığı mitolojik anlatıları kendi toplumları için de diğer toplumlar için de kimlik oluşumunu sağlamıştır. Bununla beraber ortak değerlerin ve dünya görüşlerinin şekillenmesine öncülük etmiştir.

Sümer mitolojisi, sadece bir inanç sistemi olmanın ötesine geçerek, Mezopotamya'nın diğer halkları olan Akadlar, Babilliler, Asurlular ve Hurriler üzerinde de büyük bir etki yaratmıştır. Mezopotamya uygarlıkları için kültürel, dini ve edebi yönden temel taşlarından biri olmuştur. Sümer tanrıları, Akad mitolojisinde benzer isimlerle devam ettirilmiştir. Enlil, Babil'de Marduk olarak yeniden yorumlanmıştır. Aynı şekilde İnanna, Babil mitolojisinde İştâr olarak geçmiştir. Babil mitolojisindeki Enuma Eliş adlı yaratılış destanı, Sümerlerin yaratılış mitlerinden etkilenmiştir. Fakat Babil'de daha derin ve yaratıcı bir anlatı ile yerini almıştır. Bu mitler, aynı zamanda komşu medeniyetlerin mitolojilerine de büyük bir ilham kaynağı olduğu görülmüştür.

Sümer mitolojisi, modern arkeoloji ve din araştırmalarının da merkezine oturmuştur. Yazının icadıyla, Sümerler mitolojik hikâyelerini kil tabletler üzerine yazmışlardır. Bu kayıtlar mitolojilerinin günümüze ulaşmasını sağlayan en önemli faktörlerden biri olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında yapılan kazılar sonucunda Sümer tabletlerinin çevrilmesi ile Mezopotamya'nın kültürel zenginliği açığa çıkarmıştır. Bugün, Sümer mitolojisi, dinlerin evrimi ve insanlığın kozmolojik bakış açılarının anlaşılmasında önemli bir anahtar olarak kabul

edilebilir. Bu mitolojik birikim, yazının icadıyla kayıt altına alınarak yalnızca geçmiş kuşaklara değil, modern araştırmacılara da ışık tutan kalıcı bir mirasa dönüşmüştür.

Sümerlerin nesilden nesile aktarılan mitleri sayesinde toplumlarının kültürel bütünlüğü pekiştirmiştir. Mitler sayesinde Sümerler ortak bir geçmişe ve değerler sistemine kavuşmuştur. Böylelikle Sümerler kültürel kimliğini ve tarihini korumuştur.

Bugün ise Sümer mitolojisi, dinlerin tarihsel gelişim süreci, kozmolojik düşüncenin evrimi ve insanlık tarihindeki ilk kültürel kodların çözülmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı Sümer mitolojisi, yalnızca geçmişin değil, günümüz düşünsel yapılarının da temel taşlarından biri olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Altuncu, Abdullah. *Sümerlerde Tanrı Anlayışı ve Tanrılar Panteonu*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 118-142, 2014.

—. «Sümerlerin Dini Tarihi.» *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,. Elazığ, 2011.

Ateş, Hamza, ve Soner Ünal. «Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat.» *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2004: 21-42.

Atsız, Hasan. «Psikoanalitik Kuramda Dinin Kökeni ve Gelişimi.» *Dini Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004: 95-120.

Aygün, Vahyettin. «, 2017; 5(1): 79-93.» *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5(1), 2017: 79-93.

Bahar, Hasan. *Eskiçağ Uygarlıkları*, Kömen Yayınları, Konya, 2016.

Bilgiç, Emin. “Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sumerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Atatürk’ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi*, 1982.

Black, Jeremy ve Anthony Green, *Gods Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*, The British Museum Press, London 2004.

Bottero, Jean. *Gılgamış Destanı: Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.

—. *Mezopotamya Yazı Akıl ve Tanrılar* . Ankara: Dost Yayınevi, 2012.

Cengiz, Pınar Kurşun. «Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Çağ'da Mitler.» *T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2014.

Çığ, Muazzez İlmiye. *Ortadoğu Uygarlık Mirası, 2. Cilt*. Kaynak yayınları, 2016.

—. *Zaman Tüneliyle Sümere Yolculuk (1. baskı)*. Ankara: Kaynak Yayınları, 1993.

Demirci, Kürşat. *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*, Ayışığı Kitapları Kitapevi, İstanbul 2017.

Egüven, Abdullah Rıza. *Dinlerin Kökeni ve İslam'da Reform*. İstanbul: Berfin Yayınları., 1996.

Hamza Ateş, Soner Ünal. «Doğduğu Yer: Antik Çağ Ortadoğusunda İdari Hayat.» *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* , 2004: 21-42.

Heidel, Alexander. *Enuma Eliş Babil Yaratılış Destanı*. Ankara: Ayraç Yayınları, 2000

Hırçın, Selen. *Çivi Yazısı: Ortaya çıkışı, gelişmesi, çözümü*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü., 1998.

Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya Mısır Filistin Hitit*. Ankara: imge Kitabevi Yayınları, 2002.

Jeremy Black, Anthony Green. «Gods, Demons, and Symbols of Ancient Mesopotamia.» *Gods, Demons, and Symbols of Ancient Mesopotamia*. 1992. 182.

Kınal, Firuzan. *Eski Mezopotamya tarihi*. Ankara: Dil Tarih ve Coğrafya Basımevi, 1983.

Köroğlu, Kemalettin. *Eski Mezopotamya Tarihi. Başlangıcından Perslere Kadar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Kramer, Samuel Noah. *Sümer Mitolojisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

—. *Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2002.

—. *Tarih Sumer'de başlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2018.

Memiş, Ekrem. *Eski Mezopotamya*. Bursa, 2015.

Uncu, Ebru. « Eski Mezopotamya ve Yunan Dünyasında Din ve Tanrılar.» *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Denizli, 2011.

Yıldırım, Ercüment. « İnsanlığın Metafiziksel Kozmoloji Anlayışında Mezopotamya Mitolojisinin Sahip Olduğu Evren Algılayışının Etkisi.» *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(OS (SI) 2), 2016: 18-27

Dijital Kaynaklar

http://www.astroset.com/bireysel_gelisim/kadim/images/ka25.jpg.E.T.:18/12/2024,19:30.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Marduk_and_pet.jpgMarduk Heykeli'nde Marduk, Muşhuşu adlı yaratığa binerken ve Tiamat'ın ilkel sularında ayakta dururken tasvir edilmiştir. E.T.:25/12/2024,21:10.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Mesopotamia.PNG> .E.T.:12/11/2024 ,18:52.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Sumer_satellite_map.jpg.E.T.:12/11/2024, 19:10.

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Tablet_XI_or_the_Flood_Tablet_of_the_Epic_of_Gilgamesh, currently housed in the British Museum in London.jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Tablet_XI_or_the_Flood_Tablet_of_the_Epic_of_Gilgamesh,_currently_housed_in_the_British_Museum_in_London.jpg).E.T.:25/12/2024,21:00.

[https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/13/Stele_of_the_Vultures_in_the_Louvre Museum %28enhanced_composite%29.jpg](https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/13/Stele_of_the_Vultures_in_the_Louvre_Museum_%28enhanced_composite%29.jpg). E.T.:16/11/2024,20:45.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/27/Prisoners_on_the_victory_stele_of_an_Akkadian_king_circa_2300_BCE_Louvre_Museum_Sb_3.jpg. E.T.:16/11/2024 20:50.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/7a/British_Museum_Flood_Tablet.jpg/270px-British_Museum_Flood_Tablet.jpg E.T.:29/12/2024, 20:29.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8c/Detail%2C_upper_part%2C_Kudurru_of_Ritti-Marduk%2C_from_Sippar%2C_Iraq%2C_1125-1104_BCE._British_Museum.jpg. E.T.:25/12/2024, 16:18.

<https://www.wikitarih.com/wp-content/uploads/2019/03/civi-yazisi-1.jpg>.E.T. :15.11.2024 , 20:50.

<https://www.wikitarih.com/wp-content/uploads/2019/03/civi-yazisi-2.png>. E.T.:15/11/2024 ,20:20.